

**TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ:
BAHTİYAR VAHAPZADE VE ABDÜLFETTAH RAUF’UN
“VATAN” TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

Ertuğrul KARAKUŞ*

ÖZ

Bahtiyar Vahapzade ve Abdülfettah Rauf, vatanlarının ve bölgelerinin isimleri farklı olsa da Türkçenin Oğuz sahasında eser vermiş, benzer şartları ve süreçleri yaşamış olmaları hasebiyle, “vatan” temalı şiirlerinde benzer yaklaşımlar sergilemişlerdir. Her iki şair de vatana dair kaygılar duyar. B. Vahapzade’de bu durum “hâlden şikâyet ve gelecek kaygısı” olarak kendisini gösterir. A. Rauf’ta bu duygular “hâlden şikâyet ve vatanın şanlı geçmişine özlem” olarak tezahür eder.

B. Vahapzade “vatan” kavramından genel olarak Güney ve Kuzey Azerbaycan’ı anlar. Ancak Abdülfettah Rauf vatan vurgusunu, kendisi için çok önemli anlamlar ifade eden “Üsküp, Vardar Nehri, Meddah Medresesi, Islahane Parkı” gibi özel alanlara yöneltir.

Her iki şairin de kaygıları kendi buldukları ülkelerin sınırlarını aşar. A. Rauf; Balkanlar dışındaki İslâm coğrafyasının dertleriyle de hemhâl olur. B. Vahapzade de özellikle Türkmençay Antlaşmasıyla ikiye bölünen Azerbaycan vatani için kaygılanır. Şair ayrıca, sürgün ve katliamlara uğrayan Türk toplulukları olan “Karaçay, Ahıska, Kırım Türkleri” ve Almanya’daki gurbetçi Türkler için de kaygılanır.

Anahtar Sözcükler: Abdülfettah Rauf, Bahtiyar Vahapzade, Balkan Türk Şiiri, Azerbaycan Türk Şiiri.

* Dr. Öğretim Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kırklareli, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4224-9691, E-mektup: ekarakus7984@hotmail.com.

**TWO PATRIOTIC POETS OF OGHUZ DIALECT OF TURKISH: A
COMPARATIVE ANALYSIS ON POEMS OF BAHTIYAR VAHAPZADE
AND ABDULFETTAH RAUF ABOUT ‘MOTHERLAND’**

ABSTRACT

Bahtiyar Vahapzade and Abdulfettah Rauf, although their homelands and regions are called differently, produced their works in Oghuz dialect of Turkish, went through alike conditions and thus exhibited similar approaches in their poems with the theme “motherland”. Both poets have concerns about the motherland. It is expressed as ‘complain about the situation and concern for the future’ in Vahapzade. Whereas, it appears as ‘complain about the situation and longing for the glorious past of the motherland’ in Rauf.

Vahapzade, in general, considers the South and the North Azerbaijan as the motherland. However, Abdulfettah Rauf orientates his emphasis of motherland into special places such as ‘Skopje, River Vardar, Meddah Madrasah and Islahhane Park’, which all have special meanings for himself.

Concerns of both poets go beyond the borders of the countries that they reside. Rauf worries about the problems in the Islamic world beyond the Balkans. Vahapzade is anxious particularly about his motherland, Azerbaijan, especially after it was divided into two with the Treaty of Turkmenchay. The poet is also worried about the Turkish communities that were sent to exile or massacred such as ‘Karachays, Akhaltsikhe and Crimean’, as well as the expat Turks living in Germany.

Keywords: Abdulfettah Rauf, Bahtiyar Vahapzade, Balkan Turkish Poetry, Azerbaijan Turkish Poetry.

Giriş

Türk Dünyası Edebiyatında; Azerbaycan sahası şairlerinden Bahtiyar Vahapzade’nin ve Balkan sahası şairlerinden de Abdulfettah Rauf’un, “vatan” temasına yer verme yoğunluğu bakımından aynı dönemlerde ve aynı sahalarda eser veren diğer şairlerle kıyaslandığında, bu konudaki hassasiyetlerinin dikkat çekici ölçüde ileri seviyede olduğu görülür.

Bu iki vatan şairinden birisi olan ve 20. yüzyılda Azerbaycan şiirinin en tanınmış şairi¹ olan Bahtiyar Vahapzade, 16 Ağustos 1925 tarihinde Azerbaycan’ın önemli tarihî şehirlerinden birisi olan Şeki’nin “Yukarı Baş”

¹ Şuayip Karakaş, “Vatan Şairi Bahtiyar Vahapzade”, *Gazi Türkiyat*, Bahar 2010, S. 6, s. 78.

**TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME**

mahallesinde dünyaya gelmiştir.² İlk eğitimini bu şehirde almıştır. Şeki yılları, onun eserlerinin muhtevası açısından önemli etkiler yapacak bir dönemdir. Ailesinde okuma yazma bilen sayısı yok denecek kadar azdır. Daha sonra ailesiyle Bakü'ye taşınır. Bakü'de dördüncü sınıfa kaydolması gerekirken Rusçayı iyi bilmediği için üçüncü sınıfı yeniden okur.³ Azerbaycan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinde lisans eğitimi alır. 1945 yılı şubat ayında Samet Vurgun'un kefilliğiyle Sovyetler Birliği Yazarlar Kurulu'na üye olur. 1947 yılında lisans eğitimini tamamlayıp lisansüstü eğitime başlamıştır. 1949 yılında "Benim Dostlarım" adlı ilk kitabı, 1950 yılında "Bahar" adlı ikinci kitabı yayınlanır.⁴ Onun hayatında önemli bir yere sahip olan şair "Semed Vurgun'un Lirikası" adlı doktora teziyle edebiyat doktoru olmuştur. Yine aynı şairin hayatı ve yaratıcılığını ele aldığı çalışmasıyla da profesör unvanı almıştır.⁵

B. Vahapzade 1950 yılında Dilara Hanımla evlenmiştir. 1980 yılında Azerbaycan İlimler Akademisi'nin üyesi olmuş, 1990 senesine kadar kırk yıl üniversitede hocalık yapmış ve sonra da emekli olmuştur. 1980-2000 yılları arasında milletvekilliği yapmıştır.⁶ Beş kez milletvekili seçilmiştir.⁷ Şair, 13 Şubat 2009 tarihinde Bakü'de vefat etmiştir.

B. Vahapzade, manzum piyes sahasında başarılar elde eder. "İkinci Ses", "Yağışdan Sonra", "Vicdan", "Yollara İz Düşür", "Feryat" bu çerçevede kaleme aldığı önemli eserleridir. "Benim Dostlarım" (1949), "Bahar" (1950), "Edebî Heykel"(1951), "Dostluk Nağmesi" (1953), "Çınar" (1956), "Sade Adamlar" (1956), "Halk Şairi Semed Vurgun" (1956), "Ceyran" (1957), "Aylı Gece" (1958), "Şebi Hicran" (1959), "İtiraf" (1962), "İnsan ve Zaman" (1964), "Bir Ürekte Dört Fasil" (1966), "Semed Vurgun" (1968), "Kökler-Budaklar" (1968), "deniz-Sahil" (1969), "Dört Yüz On Altı" (1970), "Bir Baharın Garanguşu" (1971), "Dan Yeri" (1973), "Senetkar ve Zaman" (1976), "Açık Sohbet" (1977), "Sadelikde Büyüklük" (1978),

² Zhala Babashova, "Milli Mücadele Şairi Bahtiyar Vahapzade", *Turkish Studies*, Volume 9-12, Fall 2014, s. 10.

³ Bahtiyar Vahapzade, *Vatan Millet Anadili*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 3.

⁴ Aynı yerde, s. 4.

⁵ Ertuğrul Yaman, "Bahtiyar Vahapzade", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 210.

⁶ Babashova, *a.g.m.*, s. 10.

⁷ Fikret Türkmen, "Bahtiyar Vahapzade (1925-2009)", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: IX, S. 1, İzmir 2009, s. 173-176.

“Açılan Seherlere Selam” (1979), “Payız Düşünceleri” (1981), “Mugam” (1982), “Veten Ocağının İstisi” (1982), “Özümle Sohbet” (1985) önemli eserleridir.⁸ Yetmiş kadar şiir kitabı vardır.⁹

Haricen, Türkiye’de de yayınlanan “Gülüstan” (Poemalar), “Özümüzü Kesen Kılıç” (Göktürkler), “Şehitler” ve “Gurub Düşünceleri” adlı eserleri de onun özellikle vatan ve millet konusundaki görüşlerini ihtiva eden önemli eserleridir. Sovyet döneminde nefreti de sevgiyi de dolu dolu yaşar.¹⁰ Üniversite hocası olmasından dolayı da Azerbaycan’da genç neslin millî bir ruh ile yetişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Vatan sevgisinin yanında, sosyal tenkit de onun en karakteristik konusudur.

Çalışmamızın ikinci kanadını oluşturan Balkan şairi ise, devrin bütün zorluklarına rağmen Makedonya Türklerinin 20. yüzyılda yetiştirdiği en üretken şairlerden birisi olan Abdülfettah Rauf’tur.¹¹ Şair, 1910¹² yılında Üsküp’te dünyaya gelmiştir. Makedonya Müslümanlarının son bir asırlık tarihine yetiştirdiği insanlarla damgasını vuran Üsküp’teki Meddah Medresesi¹³’nde eğitim görmüştür ve bu medresede hocalık yapmıştır.

A. Rauf, şiirlerine de sıkça yansıdığı gibi, dönemin rejimiyle hem fikrî hem de siyasi açıdan uyuşmamıştır. Bu durumun sonucu olarak da rejim tarafından 7 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır.¹⁴ Hapisten sonra bir yıl da Bosna Hersek’teki Doboy’da taş kırmaya gönderilmiştir.¹⁵ Bu esaret

⁸ Ertuğrul Yaman, *a.g.e.*, s. 210.

⁹ Yavuz Akpınar, “Bahtiyar Vahapzade”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 42, s. 426-428.

¹⁰ Orhan Söylemez ve Samet Azap, *Türk Dünyası Edebiyatları Şiir Çözümlemeleri*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 181.

¹¹ Şairin ismi değişik kaynaklarda “Fettah Rauf”, “Fettah İsak”, “Fettah İshak”, “Fettah Hacı İsak”, “Fettah R.H. İshak” olarak da geçer. Bkz. Fahri Kaya, “Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf Efendi”, *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, Köprü Derneği Divan Yayıncılık ve Multimedya Birimi, Üsküp, Haziran 2008, s. 126.

¹² Şairin doğum tarihiyle ilgili farklı bilgiler için bkz. Fahri Kaya, *a.g.e.*, s. 125. Ayrıca şairin hayatıyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Muhammed Aruçi, “Fettah Efendi”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 12, s. 483-484.

¹³ Bu medrese ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Aruçi, “Üsküp’te Meddah Medresesi”, *Balkanlar’da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri (Sofya 21-23 Nisan 2000)*, IRCICA Yay. İstanbul 2002, s. 181-198.

¹⁴ Süleyman Baki, “Üsküplü Şairlerin Dilinden Balkanlar’da Hazreti Peygamber Sevgisi”, *Yedi İklim*, Peygamberimiz Özel Sayısı, Cilt XIX, Mayıs 2006, s. 102.

¹⁵ Suat Engüllü, Makedonya, Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, C. 7, s. 139.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

yıllarından sonra, asıl mesleği olan talebe yetiştirmesine izin verilmeyen şair, Makedonya Devlet Arşivi'nde eski harfli metinleri okumakla görevlendirilmiştir. Bu yıllarda birçok Osmanlıca belgeyi okuyup kayda geçiren¹⁶ şair, 1963 yılında vefat etmiştir.¹⁷

Küçüklük dönemi de dâhil olmak üzere, bulunduğu bütün ortamlarda keskin zekâsı, etkili konuşmaları ve isabetli değerlendirmeleriyle dikkat çeken A. Rauf, bir ilim adamıdır. Bu konuda, kendisini yakından tanıyan ve aynı zamanda da talebesi olan Bekir Sadak şunları söyler: "*Fettah Efendi daha parlak daha zengin bir zekâyâ sahip. Hayal ufku geniş, muhakeme gücü yeterli ve susmak bilmeyen bir natika... temas ettiği konular umumiyetle ilmi ve edebi.*"¹⁸

Bunların yanında, şairin Osmanlı Türkçesine hâkim olduğu, kelime hazinesinin çok geniş olduğu da bilinmektedir. Doğal olarak bütün bu özellikler, onun şiirlerine yansımıştır. Şairin talebesi olması hasebiyle onu yakından tanıyan Cavit Saraç, onun şiiri ve şiir yazma süreciyle ilgili şu önemli bilgileri verir:

"...Lügat bilgisi, kelime hazinesi çok geniş. Bu yüzden şiirleri de kafiye ve anlam bakımından kalitelidir. Bir de onun enteresan bir özelliği de anında bu şiiri tasarlamasıydı. Yani normal bilinenden öte kâğıt kalem alıp, oturup düşünüp, şiir yazmazdı. Mesela seninle burada otururken iki ya da üç şiir yazabilirdi. Bakarken, gülerken, konuşurken aniden herhangi bir mecliste olsa bile oradaki birine 'yaz' derdi ve mısralar dökülürdü dudaklarından. Bu hayret verici bir şey. Allah'ın müstesna kullarına nasip olduğu vehbi bir özellik."¹⁹

A. Rauf'un ilk şiirleri Üsküp'te çıkan "Sadâ-yı Millet" gazetesinde yayımlanmıştır,²⁰ Hem verdiği eserlere hem de eser verdiği döneme

¹⁶ Şairin arşivde çalıştığı yıllarla ilgili geniş bilgi için bkz. Fahri Kaya, *a.g.e.*, s. 132-133.

¹⁷ 2013 yılında Üsküp'ün Butel semtinde, Üsküp esnafı, mahalle sakinleri ve Çayır Belediyesinin katkılarıyla yaptırılan Fettah Efendi Camisinin, şairin kendi vatanında yaşadıklarıyla ilgili kısmı de olsa bir "iade-i itibar" özelliği taşıdığı söylenebilir.

¹⁸ Bekir Sadak, "Biz Oralarda Kalmalıydık" (Prof. Dr. Bekir Sadak ile Konuşma), *El-Hilal*, Mayıs 1991, S. 26, s. 17.

¹⁹ Nedim Emin, "Üsküplü Cavit Bey ile Mülakat", *Köprü Dergisi*, S. 56, Nisan-Mayıs-Haziran 2013, s. 31-35.

²⁰ Süleyman Baki, "Üsküplü Şair Fettah Efendi'nin Şiirlerinde Mehmet Âkif'in Vefaati", *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Milli Birlik ve Bütünlük Sempozyumu 12-14 Ekim 2011, Bildiriler Kitabı* (Edit.: Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul ORAL), İstanbul Sabahattin Zaim Üniv. Yay. İstanbul 2011, s. 321.

bakıldığında, bir “geçiş dönemi şairidir” denebilir. İçerik ve şekil olarak incelendiğinde, A. Rauf’un şiirlerinin Balkanlar’da oluşturulan Türk edebiyatı için eski ve yeni şiir arasında bir köprü özelliği taşıdığı görülür. Bu bölgedeki Türkçe edebi faaliyetlerin neredeyse durma noktasına geldiği bir dönemde, binlerce mısralık şiirler üreten bu şairin hak ettiğince tanıtıldığını söylemek mümkün değildir. Bu durumu Süleyman Baki şu şekilde dile getirmektedir: “*O, yaşadığı dönemde Osmanlı’yı ruhunda yaşayan ve yaşatan bir âlim ve şairdir. Belki de Osmanlı sonrası yetişmiş en büyük ve en güçlü İslam şairidir. Binlerce şiiri olan bu şairimizi maalesef biz, yeterince tanımıyor ve de tanıtıyoruz. Bugün bile hala hakkında ne bir eser yazılmış nede bir ilmi toplantı düzenlenmiştir.*”²¹

Çalışmamızda; Balkan Türklüğünün en önemli şairlerinden birisi olan ve “vatan” temasına eserlerinde dikkate değer bir şekilde sıkça yer veren A. Rauf ve Azerbaycan Türklerinin ana dili ve vatan şairi olarak bilinen B. Vahapzade’nin “vatan” temalı şiirleri karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Türkçenin Oğuz grubunun farklı bölgelerinden bu iki şairde “vatan” teması; bazen vatanın hâline dair duyulan kaygı, bazen vatanın durum tahlilleri, bazen çaresizlik ve umutsuzluk, bazen vatanın istikbâline dair umut, bazen de vatan için dua olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda Türk dünyasının bu iki vatan şairinin vatan temalı şiirleri, bu muhtevaya uygun başlıklar altında karşılaştırılacaktır.²² Öncelikle her iki şairinde konuyla ilgili şiirleri değerlendirilecek daha sonra da bu değerlendirmeler üzerinden karşılaştırma yapılacaktır.

1. Vatan Sevgisi ve Kaygısı

Gerek B. Vahapzade gerekse A. Rauf’un şiirlerindeki “vatan sevgisi ve kaygısı”nı içeren şiirleri, bu şiirlerin yazıldıkları dönemle bağlantılı ele almak gerekir. Hem 20. yüzyılın ortaları hem de bu yüzyılın sonları, Azerbaycan için de Balkan coğrafyası için de “vatan” kavramına sıkıca sarılmayı gerektiren yıllardır.

B. Vahapzade’nin vatan temalı şiirlerinde öncelikle yoğun bir “vatan aşkı” ikinci planda da “vatan için duyulan kaygı” kendini gösterir. Şaire göre vatan aşkına yanmak şikâyet edilecek bir durum değil, tam tersine gayesi olan

²¹ Aynı yerde, s. 320.

²² Abdülfettah Rauf’un şiirlerine dair değerlendirmeler, Dr. Muhammed Aruçi’nin arşivinden alınan ve araştırmacının kendisinin Lâtin harflerine çevirdiği 220 adet şiir ve El-Hilal gazetesinde yayımlanan şiirler üzerinden yapılacaktır.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

bir eylemdir. Şair, 1973 yılında şarkı metni olarak yazdığı bir gazelde, vatan aşkına yanmanın bir "bahtiyarlık" olduğunu da vurgular:

*"Bahtiyar'ım ki, vatan aşkına yandım, yanarım,
Hele yatmışları gafletten uyandırmak için."*²³

B. Vahapzade'ye göre vatan için yananlar, gaflet uykusuna dalanları uyandırır. Bu durum şikâyet edilecek bir durum değildir. Çünkü şartlar o hâle gelmiştir ki, vatan-insan ilişkisi yeniden yorumlanmalıdır. Hatta vatan insan için değil, insan vatan içindir. Şair "Biz Vatan İçin Doğulduk" adlı şiirinde kısa ve çarpıcı dizelerle vatana olan/olması gereken bağlılığı ifade eder:

*"Vatanın arkasında
Biz her zaman dağ olduk.
Vatan bizimçin değil,
Biz vatançin doğulduk.
Dokunmasın bu yurda
Bir an düşman nefesi.
Gelsin minarelerden
Allahü-Ekber sesi.
Başımızın üstünde
Mehmet Emin bayrağı.
Gülle korkar yiğitten,
Gülle tutar korkağı.
Vatan adlı ocağa
Her gün ısınmak şeref.
Bu toprağın yolunda
Toprağa dönmek şeref."*²⁴

Şaire göre vatan uğrunda ölmeyi göze alanlar için onları korkutacak başka bir şey yoktur. "Bu toprağın yolunda / Toprağa dönmek şeref"tir. Şayet bir insan toprağı uğruna ölmeyi göz önüne almışsa kurşun bile bu yiğit insandan korkar.

Şair, 1990 yılında şarkı metni olarak yazdığı "Vatan" adlı bir gazelinde, vatan aşkını adeta bir "millî marş" edasıyla dile getirir:

²³ Bahtiyar Vahapzade, *Gurub Düşünceleri*, (Türkiye Türkçesine Akt.) Beşaret İsmail, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 207.

²⁴ Aynı yerde, s. 212.

ERTUĞRUL KARAKUŞ

*“Çağırır şimdi bütün milleti imdada vatan,
Değişilmez ey oğul, cennete dünyada vatan.*

*Bize meydan okuyan bilmelidir bir defelik,
Ne satılır, ne verilir binadan ya da, vatan.*

...
*Vatan aşkından alır Bahtiyar öz kudretini,
Dövünür kalbi gibi her yeni mısradada vatan.”²⁵*

Şair için vatan, dünyada cennete bile değişilmeyecek kadar kutsal bir hâl alır. Çünkü şair zaten kendi gücünü vatan aşkından alır. Şairin her mısraı, tıpkı kalbi gibi vatan aşkıyla atar. Bunun sonucu olarak da vatan, uğrunda ölünecek bir kutsal varlık olur:

*“Durun. Ağlamayın. Vallah gam-keder
Hiç vakt sığışmamış gayretimize.
Bu bayrak altında yaşamak kadar
Toprağa gitmek de şereftir bize.”²⁶ (Şehitler)*

Şair, vatan için toprağa girmenin şeref olduğunu vurgulasa da, vatanını seven genç insanlara saldıranlar, onları sadece vatan sevgisi için suçlarlar. Şairin buna itirazı vardır:

*“Şehitler bu toprağa, halka secde kıldılar,
Haksızlığın üstünden hakka köprü saldılar,
Vatanı sevmek için günahkâr sayıldılar,
Vatanı sevmek niçin günah olmuş, ay Allah?”²⁷ (Şehitler)*

Vatanı sevmeyi günah sayanlar, “Haksızlığın üstünden hakka köprü salsalar” da onların yaptığı haksızlıklar “vatan için kurban gidenler”i yolundan döndürmez. İşte; “Toprağa vatan için gitmek şeref olduğu için” şair, kocasının namusunu korumak için vefat eden Ferize’ye seslenir:

*“Kurban gitti o, Vatana, sen Ona
Bu nasıl görüştü, nasıl yarıştı?”²⁸ (Şehitler)*

²⁵ Aynı yerde, s. 205.

²⁶ Bahtiyar Vahapzade, *Şehitler*, Cönk Yayınları, İstanbul 1991, s. 27.

²⁷ Aynı yerde, s. 7.

²⁸ Aynı yerde, s. 45.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

Bahtiyar Vahapzade'nin "vatan" temalı şiirlerinde "vatanın kutsallığı", "gerektiğinde uğruna ölünecek bir varlık oluşu" tartışma götürmez bir şekilde vurgulansa da, şair her zaman gençlere "itidal"i tavsiye eder:

*"Gayretin eliyle bu vatan için,
Kendini kurban mı kestir sen kendin?
Ay oğul bu mudur derdin ilâcı?
Her derdin başka tür bin ilâcı var.
Vatanın kurbana ne ihtiyacı?
Vatanın askere ihtiyacı var."*²⁹ (Şehitler)

Dizelerde de görüldüğü gibi "vatan" her ne kadar can feda edilebilecek kutsal bir varlık olsa da o, "ölüden çok diriye ihtiyaç duyan"dır:

"Vatan aşkını" ileri seviyede bir romantizm ile dile getiren B. Vahapzade, aslında bu romantizmin gerçekleri örtmemesi gerektiğini savunur. Vahapzade'nin vatan söz konusu olduğunda her eserinde dikkat çeken romantizmi, kendi ifadesiyle "ayakları realiteye bağlı" olmalıdır. Bir röportajında bu durumu şöyle özetler: "*Romantizme gelince, bize lâzım olan romantizm, ayakları realiteye ve toprağa bağlı bir romantizmdir.*"³⁰ Görüldüğü gibi B. Vahapzade, vatana dair romantizmi inkâr etmez. Ancak bu romantizm gerçekçi tespitlere, tahlillere ve gözlemlere dayalı olmalıdır. Bunun için tarih ve coğrafya bilinmelidir. Vatan sevgisi için hem tarihî hem de coğrafi derinlik şarttır.

Şair, "Tarih" adlı şiirinde, yıllarca Sovyet döneminde Azerbaycan Türkü'nün kökünden koparıldığı tespitinde bulunarak, vatan için "tarih" kavramının ne ifade ettiğini vurgular:

*"Bizi ayırdılar benliğimizden
Millet kökten kopan bir budak oldu
Süzüldü yad sesi öz nayımızdan
Geçmişin yüzüne şimdi ak oldu.
Hele unutuldu Kur'an da, din de.
Geçip geldiğimiz yollar danıldı.*

²⁹ Aynı yerde, s. 58.

³⁰ Vahapzade, *Vatan Millet Anadili*, s. 61.

*Eridik özgeler yadlar içinde
Hünerli, zaferli yıllar danıldı.
Tarihtir her taşın, kayanın yaşı
Tarihle bağlıdır insan, yurduna,
Yok ise bir halkın tarih yaddaşı,
Vatan da kuruca topraktır ona.”³¹*

Buradaki “*Tarihtir her taşın, kayanın yaşı / Tarihle bağlıdır insan, yurduna*” dizeleri, insan-vatan ilişkisinde tarihin üstlendiği birleştirici role dikkat çeker. Şair burada “vatana dair kaygılarımı” da dile getirir.

B. Vahapzade’ye göre vatanda yaşamak o vatanın vatandaşı olmaya yeterli değildir. Onun vatana dair bir kaygısı da kendi toplumuna yabancı dil ve tarih bilinci olmayan insanlardır. Bu inanlara dair kaygısını şair, “*manevî muhacir*” gibi orijinal bir buluş ile tanımlar: “*Vatanda yaşayıp da onun manevî özelliklerine bîgâne olan, adını taşıdığı halkın dilini, tarihini ve kültürünü bilmeyen insan, vatanın içinde vatandaş değil, manevî muhacirdir.*”

*İnsan tanıyorum, uykularında
Yüzer balık gibi el sularında.
Uçar New York’a, uçar London’a,
Manevî muhacir diyordum ona.*

*O, elin içinde eline özge,
Toprağına özge, diline özge,
Havasına özge, suyuna özge,
Ecdattan baş alan soyuna özge,
Doğma ocağına, közüne özge,
Özü de bilmeden özüne özge
Özgeye doğma
Vatanından başka, her şeye doğma”³²*

Şaire göre bir vatanda yaşamak sadece onun toprağına ayak basmak değildir. Zihnî olarak da o vatan ile hemhâl olmaktır. Bu vatana ayak bastığı hâlde rüyalarında başka yerlerin hayallerini kuranlar “*manevî muhacir*”dir. Üstelik Vahapzade’ye göre, vatan için sadece kaygılanmak yeterli değildir.

³¹ Vahapzade, *Gurub Düşünceleri*, s. 199.

³² Vahapzade, *Vatan Millet Anadili*, s. 19-20.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALI ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

Vatan elden gidince, şiir yazmakla, nutuk atmakla da bir çözüm bulunamaz, "Utanıram" adlı poemasında bütün samimiyetiyle şair bu durumu dile getirir:

*"Vətən getdi, şe'r yazdıq;
'Sen menimsen, ana Vətən'.
"Vətən getdi, nitq dedik"³³
Uca uca kürsülərdən,
Utanıram."³⁴*

Şaire göre gerçek vatansever, hem tarih bilmek hem de dünyayı günümüzün siyasi sınırları ile ve problemleriyle tanımak, takip etmek mecburiyetindedir. Eğer bu konularda bilgi sahibi olursanız "vatan kaygısı"nın sınırları hem tarihî olarak hem de coğrafi olarak genişler.

B. Vahapzade'ye göre "Azerbaycan", güney ve kuzey ile beraberdir. Azerbaycan vatanını ikiye bölen 1828 Türkmençay Antlaşması onu üzer. Bu antlaşmadan sonra Kuzey ve Güney Azerbaycan'da tarih iki farklı mecrada akar.³⁵ Şair, bu durumdan kaynaklanan üzüntüyü "Gülüstan" poemasında dile getirir:

*"Öz sivri ucuyla bu lələk"³⁶qələm
Deldi sinəsini Azərbaycanın.
Başını qaldırdı,
Ancaq dəmbədəm
Kəsdilər səsini Azərbaycanın."³⁷ (Vahapzade 1998: 1)*

O antlaşmayı imzalayan kalem sadece bir antlaşma imzalamamış, aynı zamanda vatanın sinesini delmiştir. Yine tarih ve coğrafya bilgisi, millî hassasiyet, şairin vatan kaygısının sınırlarını genişletir.

³³ Nutuk attık.

³⁴ Bahtiyar Vahapzade, *Özümüzü Kesen Kılıç (Göktürkler)*, (Türkiye Türkçesine Aktaran) Yavuz Bülent Bâkiler, T.C. Kültür Bak. Yay., Ankara 1998, s. XXVI.

³⁵ Yaşar Karayev, *Belli Başlı Dönemleri ve Zirve Şahsiyetleriyle Azerbaycan Edebiyatı*, (Yayına Haz.) Yavuz Akpınar, Ötüken Yay., İstanbul 1999, s. 394.

³⁶ Telek

³⁷ Aynı yerde, s. 1.

ERTUĞRUL KARAKUŞ

Şaire göre, sadece Azerbaycan değil, Karaçay, Ahıska gibi diğer mazlum Türk coğrafyaları da, Türkiye³⁸ de, millî duyguya sahip olan yani “manevi muhacir olamayan”lar için dertlenilecek vatan parçalarıdır:

*“Türk öz benliğini bilenden beri,
İblis de gelecek kastini bildi.
Karaçay, Ahıska, Kırım Türkleri,
Balkarlar, Meshetler sürgün edildi.”*³⁹ (Şehitler)

B. Vahapzade'nin vatan-millete dair kaygısında, sadece “*Karaçay, Ahıska, Kırım Türkleri, Balkarlar, Meshetler*” değil, Almanya'daki gurbetçi Türkler de yer alır.

Vahapzade, kot pantolonu giyen, enli kemer takan, saçını omuzlarına kadar uzatan, döşünde amblemler bulunan, Almanya'da yaşayan bir Türk'e şöyle sorar:

*“Burda çörek tapmısan,⁴⁰ bes saadet, bes veten?
Çörek saadet değil, unuttun mu bunu sen?
Üç il,
Beş il,
Ne zaman,
Döneceksin vetene?”*
Ancak aldığı cevap karşısında Vahapzade çok şaşırır:
*“Harda karnım tok dursa, ora vetendir mene,
Diye kahkaha çekti.
O bu kahkahasıyla özüme şille çekti⁴¹.”*⁴²

Bu cevap, “vatan” kavramını her şeyden üstün gören bir şair için kabul edilemez bir cevaptır. Kendi tabiriyle adeta “*Sille yemiş*” gibi olan şair, dolu dolu bir cevap verme gereği duyar:

*“ ‘Harda karnım tok ise, ora vetendir’ dedin.
Sen veteni çöreğe nece kurbaneledin?*

³⁸ Ayrıntılı inceleme için bkz. Mehman Musaoğlu, “Bahtiyar Vahabzâde Şiirinde Türkiye”, *Gazi Türkiyat*, Bahar, Ankara, 2010/6, s. 100-116.

³⁹ Aynı yerde, s. 35.

⁴⁰ bulmuşsun

⁴¹ Sille vurdu

⁴² Vahapzade, *Gurub Düşünceleri*, s. 43.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALI ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

*Burda çörek kazanıp özünü deytirdin.
Biğ⁴³ dalınca gelirken, sakalı müfte⁴⁴ verdin
Gurbette çöreğin var,
Yüreğin yokdur senin.
Anasız bir uşaksın,
Kıvrıl yat, dinme⁴⁵ kalbin, oyuk oyukdur senin
Çöreğin var, bes hani saçına sığal çeken,⁴⁶
Vetenin külekleri?⁴⁷
Seni sermest eyleyen gülleri, çiçekleri?
Hani veten havası?
Hani ana laylası?...⁴⁸
Veten yalnız çörek mi?
Bes bunlar?
Bunlar hani?
Bir parçacık çöreğe satarlar mı ananı?''⁴⁹*

Şair, "Çörek-Saadet" adlı şiirinde de şu veciz dizelerle konuyu özetler:

*"Ele çörek geldise, saadetin gelmedi,
Anadolu kendlisi birce şeyi bilmedi.
Her halkın her milletin,
Veteninden uzakda tapılan 'saadet'in
Adı saadet olur, özü felaket olur..."⁵⁰*

B. Vahapzade'nin nazmettiği bu olay ve bu olaya dayalı olarak şairin veciz ifadelerle verdiği cevaplar, aslında şairin "vatan algısı"nın ve "vatan kaygısı"nın Türklerin yaşadığı her yeri kapsadığını gösterir. Şaire göre insan, vatanından uzakta saadeti bulduğunu zannetse de, o saadet sonunda felakete döner. Çünkü aslolan vatandır.

⁴³ bıyık

⁴⁴ parasız

⁴⁵ konuşma

⁴⁶ Saçını okşayan

⁴⁷ rüzgarları

⁴⁸ ninnisi

⁴⁹ Vahapzade, *Gurub Düşünceleri*, s. 44-45.

⁵⁰ Aynı yerde, s. 16.

B. Vahapzade sadece kendi vatanı olan Azerbaycan için değil, Şark'ın başka bölgeleri için de dertlenir. Mısır'da Kahire'de yazdığı "Ehramların Önünde" adlı şiiri bunun en güzel örneğidir. Bu şiirde şair Mısır piramitlerinin önünde sosyal gözlem yapar. Bir "Arap oğlu"nun "mağrur ecnebi"lerden kendi vatanında Alman para birimini de telaffuz ederek dilenmesi, şairi çok etkiler. "Koca Şark"a seslenir şair:

*"Ey koca Şark, ne gündesin, ne günde.
Arabın vatanında
Başını yüce tutup ecnebi ehram gibi;
Arap gezmeye korkar öz yurdunda, ham⁵¹ gibi.
Kardeşim, dilenende, geçmişini ansana,
Dedenin yücelttiği ehramdan utansana.
Öz helalca paramı ecnebiden bu günde
Sen sadaka alırsın.
Dedenin yücelttiği ihramların önünde
Bak nasıl alçalırsın."⁵²*

B. Vahapzade'nin vatan konulu kaygısının bir yönünü de "Sovyetler-Azerbaycan" ikilemi oluşturur. Şair, Nebi Hazri'nin "Madalyalı Dilenci" şiirine telmihle, "vatan, ülke, Sovyetler ve 2. Dünya Savaşı" bağlamında bir sorgulama yapıyor.

N. Hazri, "Madalyalı Dilenci" şiirinde, 2. Dünya Savaşı'nda Sovyetler saflarında Almanlara karşı savaşan Azerbaycanlı askerin göğsünde madalyasıyla sokakta dilenmesini tasvir eder:

*"Bugün o el açar gelip gidene,
Dün ise ölümle o mert görüştü.
Ömrünü vatana feda edene
Bir ödül bir koltuk ağacı düştü."*

Vahapzade, buradaki N. Hazri'nin "Ömrünü vatana feda edene" dizesine itiraz eder.

*"Ama bir metlebi unuttun belki!
Kardeş, aynı değil, vatanla ülke."*

⁵¹ Budala, vurdumduymaz

⁵² Aynı yerde, s. 47.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALI ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

*Hangi vatan için kaybetmiş, o, dün
Kendi bacağına.
O vatan hani?
Neden şu hâlinde tutmaz elinden
Vatan unuttu mu, öz evlâdını?
O asker gidende 'Hakkım'demişti.
Aldandı, bu derdi ne bileydi o?
Vatan çağrısına o gitmemişti,
Ülke çağrısının askeriydi o.
Vatan toprağını koruyan asker,
Şeref abidesi, şan heykelidir.
Özge toprağında can koyan asker,
Döşde yad medalı, dilenmelidir.”⁵³*

Şair burada “vatan-ülke” ayrımını ortaya koyar. İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler için cepheye giden asker, şaire göre “vatan” için değil resmî olarak bağlı olduğu “Sovyet ülkesi” için savaşa gitmek zorunda kalmıştır. Çünkü gerçek vatan için savaşa giden asker şan ve şeref abidesidir. Ancak başka toprak için canını ortaya koyan asker, yabancı madalyayı göğsüne takarak dilenir. Çünkü uğruna savaştığı “yad”, onu unutmuştur.

B. Vahapzade'nin “vatan” temalı şiirlerinde vatan kaygısının bir başka boyutu da “ana dili” üzerinedir. Hatta şaire bu hassasiyetinden dolayı değişik araştırmalarda “ana dili şairi” unvanı da verilir. Şaire göre, vatan sevgisi, ana dili sevgisi ile bağlantılıdır. Ana dilini kullanmayanlara vatan çöreği helal olmaz:

*“Ey öz doğma dilində danışmağı ar bilən
Fasonlu ədabazlar,
Qəlbinizi oxşamır qoşmalar, telli sazlar.
Bunlar qoy mənim olsun,
Ancaq Vətən çörəyi,
Bir də ana ürəyi
sizlərə qənim olsun!” (Ana dili)*

⁵³ Aynı yerde, s. 131-132.

Görüldüğü gibi Vahapzade'ye göre kendi ana dilinde konuşmaktan utananlar “mankurt” sıfatıyla adlandırılacak bir hâl içerisindeyler.⁵⁴

“Başkasının yasında öz ölüme ağladım”⁵⁵ diyerek, baskıcı dönemlerde başka coğrafyalar üzerinden kendi vatanının kaygılarını dile getiren şair, “Latin Dili” adlı şiirinde Türkçeye dair kaygısını dile getirir:

“...
İndi söyle,
Hansı⁵⁶ dile ölü deyek:
Veten varken,
Millet varken,
Kiçik, yohsul komalarda
Dusdak olan bir dile mi?
Yoksa, uzun asırlardan keçip gelen
Halkı ölen,
Özü kalan bir dile mi?”⁵⁷

Şairin “halkı ölen kendi kalan” Latin dili ile “halkı var olan fakat kendisi küçük yoksul yerlerde tutsak olan” Türkçeyi karşılaştırarak “ana dili” konusundaki kaygısını dile getirdiği görülmektedir.

B. Vahapzade'nin şiirlerinde dikkat çeken bir başka vurgu da “Vatan-ezan” ilişkisi üzerinedir:

“Bu dağı, bu taşı bin yıldan beri
Vatana çeviren ezan sesleri
Ne imiş, acaba, ne diyor o ses?
Göklere yönelen o kayıp nefes?
Nedir o sesteki azamet, keder
Genişlik, enginlik, sonsuzluk kadar?
Yerleri göklere bağlayan direk,
Gökleri yerlere indiren dilek.”⁵⁸

⁵⁴ Orhan Söylemez ve Samet Azap, *Türk Dünyası Edebiyatları Şiir Çözümlemeleri*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 186.

⁵⁵ Aynı yerde, s. 42.

⁵⁶ Hangi

⁵⁷ Aynı yerde.

⁵⁸ Aynı yerde, s. 70.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

"Ezan Sesleri" adlı bu şiirde şair, dağları taşları bin yıldan beri vatan yapan unsurlardan birisinin de ezan sesleri olduğunu vurguluyor.

B. Vahapzade'nin bütün bu "vatana dair kaygılar"ından sonra vurguladığı iki unsur dikkat çeker: Öncelikle, vatanın kaygısı vatan henüz elde iken, kaybedilmemiş iken yakınındayken kıymetini bilmek lazım:

*"Kâmil güzelliği görürüz neden
Her zaman uzaktan, her zaman genden?"⁵⁹
Gurbette vatani seven çok olur,
Vatanda vatani sevene ahsen!^{60,61}*

B. Vahapzade'ye ikinci önemli undur da "vatan tehlikede iken kimsenin birbiriyle uğraşmaya hakkının olmaması"dır:

*"Tarih bizi imtihana çekirken,
İmdad umar hepimizden bu vatan
Dünya da hak sesimize kâr iken
Türkün Türkle adavete hakkı yok.*

*Ne çok imiş bu toprağ göz diken
Baka baka gözümüze mil öeken.
Düşmanımız dostumuzdan çok iken
Türkün Türkle adavete hakkı yok."⁶²*

Karşılaştırmalı çalışmamızın ikinci boyutu olan Balkan bölgesinden A. Rauf'un şiirlerindeki vatan sevgisi ve vatan kaygısının boyutları da, şairin yaşadığı dönemin özellikleriyle doğrudan ilişkilidir. Şair, 1910-1963 yılları arasında Yugoslavya'da yaşamıştır. Bu yıllarda Yugoslavya, son derece çalkantılı günler geçirmiştir. Öncelikle Balkan Savaşları, I. ve II. Dünya Savaşları bu yıllara damgasını vurur.

Şairin yaşadığı dönemde Yugoslavya sınırları içerisinde yer alan ve şairin şiirlerine konu olan Makedonya, bütün bu savaşlardan en çok etkilenen bölgelerden birisidir. Haricen bu yıllar, Balkanlar'ın köklü siyasi ve kültürel

⁵⁹ Etraftan, uzaktan

⁶⁰ Aferin

⁶¹ Aynı yerde, s. 16.

⁶² Aynı yerde, s. 83.

değişimler yaşadığı yıllardır. 14. yüzyıldan bu yana bölgede hâkim olan Türk-İslam kültürünün bu topraklardan büyük sancılarla çekilmek zorunda kaldığı bu yıllarda, bu kültürel değişimlerden en çok, A. Rauf'un da içerisinde bulunduğu bölgenin duyarlı ve eğitilmiş şahsiyetleri etkilenir.

Şairin şiirlerinde en çok yer alan mekânların başında gelen Üsküp de, köklü geçmişle bu kültürel değişimi Balkanlar'da en etkili bir şekilde yaşayan şehirlerin başında gelmektedir. Şair, vatanı sadece vatan olduğu için sever ama bunun yanında, "ondaki değişime dair duyduğu kaygı"dan kaynaklanan "şefkat-kaygı" duygularının karışımı bir vatan sevgisi de şiirlerde görülür.

Üsküp, şairin doğduğu ve vefat ettiği şehirdir. Başta "Vardar" nehri olmak üzere, Üsküp'ün birçok farklı mekânı, onun vatan sevgisinin bir göstergesi olarak şiirlerinde önemli bir yer tutar. Şair, vatanın tam ortasından geçen Vardar nehri karşısında sık sık tefekküre dalar ve bu nehre karşı şiirler söyler. Vardar hem sırdaş hem de hasbihal edilen vatan parçasıdır.

*"Vardar duyur figân-ı fecâyî meâbını
Haykır asırların biriken ızdırabını
Düştüm yine ben bu hal-ı melâl iştimâle ben
Geldim seninle işte bugün hasbihale ben"* (Vardar)

Şaire göre Vardar, sadece bir nehir değil, beş asırlık şanlı tarihin tanığıdır ve bu yönüyle de "eski aşına"dır. Şair, zaman zaman Vardar'dan "teselli ister.

*"Ey eski âşinâ! Bana bir parça teselliyet
Feryad ve ızdırabıma bir parça merhamet!
Varsa eğer figânıma ortak sesindedir
Beş asrın âhı hatıra-i bîkesindedir
Tarihimi terennüm eden ses senin sesin
Beş şanlı asrı resmediyor şanlı ma'kes"* (Vardar)

Vardar nehri özellikle de bahar aylarında şairin kalbine coşkunluk verir. Şair, özellikle de bahar aylarında Vardar nehri karşısında coşkun duygulara kapılır.

"Onlarda eğer var ise bin neşeli ilhân"

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALI ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

Yurdumda da var kalbi çalan haşmet ve elvân" (Vardar Karşısında
Bahar-25.04.1959)

Şair, yurdunu bir bütün olarak düşünür ve sever, bunun için şairin yurdunda başka dertler varsa, Vardar'ın "neşeli bir ses ile çağlaması" da onun vatanla ilgili "kaygılarını" gidermeye yetmeyecektir.

*"Vardar ki bugün neşeli bir ses ile çağlar
Billahi o neşe bu hazîn kalbimi dağlar
Ahfâdîma bilmem kalacak mı bu güzel yurt
Ruhum buna bin hasret ve hüsrân ile ağlar"* (Bir Garîbin Baharda
Hazân Duyguları-25.04.1959)

Yine Vardar nehrinin kenarında uzanan "Islahhane Ormanı"nı da şairi etkileyen bir başka vatan parçasıdır. Şair bu ormanı da tıpkı Vardar nehri gibi "dertlere derman" olarak görür.

*"Orman nice can dağlayacak dertlere derman
Nice bîkeslere me'vâ güzel orman"* (Bahar! Islahhâne Ormanında-
25.04.1959)

Islahhane ormanında da zaman zaman şairin vatan sevgisi canlanır ve gönlü raks eder.

*"Mest oluyor gönüller bu zevke bir göz baksa
Bu güzellik süzülüp gönlüne toptan aksa
Rüzgar bile çıldırmış döner döner ortada
Ağaçlarla beraber gönlümde girdi raksa"* (Üsküb'ün Islahhâne
Parkında-24.05.1959)

Görüldüğü gibi şair, vatanının belli yerleriyle dertleşir. Şaire göre sadece bu yerler değil, aynı zamanda Üsküb'ün kendisi de şehir olarak bir fikir sığınağı ve dert ortağıdır.

*"Lutfettiğiniz tuhfe-i zî-kıymeti aldım
Dostlar! İnanın fikrimi ta Üsküb'e saldım"* (Enîs-i Vicdanım Hafız
Şaban ve Sadullah Efendilere!)

Üsküp'teki Gazi Baba Türbesi de şairi vatana bağlayan en önemli yerlerden birisidir. Şaire göre bu türbe, kapanmış olan şanlı tarihten kalan tek izdir.

*“Yurdumda kapanmış şan tarihinin
Müstakil muazzam hür merîhinin
Sen kaldın bugün tek kalmış bir izi
Yıkılma unutma terk etme bizi”* (Kadî Baba Türbesi Önünde-6 Mayıs 1957)

A. Rauf, Üsküp'te Meddah Medresesi'nde eğitim almıştır. Onu çok sevdiği vatanına en çok bağlayan mekânlardan birisi de, rejim ve anlayış değişikliklerine bağlı olarak eskisi gibi faal durumda olmayan medresedir. Şaire göre medrese “ilim, edeb, feyz, nur” merkezidir.

*“Ey âsumân-ı ilim ve edeb arş feyz ve nur
Nerde senin sitârelerin etmiyor zuhûr
Nerde senin sitârelerin âfil oldu mu
Senden senin muhibblerin ah gâfil oldu mu”* (Ey Medrese Sana)

Şiirden de anlaşıldığı gibi şairi kaygılandıran sadece bu mekânın akıbeti değildir; aynı zamanda o mekânda yaşayanların gafil olmasıdır. A. Rauf, böylesine değerli bir medresenin ortadan kaldırılmasına insanların tepkisiz kalmasına adeta isyan eder.

A. Rauf'un şiirlerindeki “vatan hasreti” öncelikle, vatandan uzakta olmanın verdiği “ayrılık duygusundan mütevellit” hasret duygusudur. Daha sonra ise, şairin vatandaki siyasi ve kültürel değişimden dolayı bulunduğu mekâna yabancılaşmasından kaynaklanan “geçmişin şa'şalı günlerine” hasret duygusudur.

Şair, askerlik veya başka nedenlerle zaman zaman o çok sevdiği vatanından ayrılmak durumunda kalmıştır. Vatanından uzakta yazdığı şiirlerde vatan sevgisi ve vatan özlemi son derece açık ifadelerle kendini gösterir.

*“Ey vatan özledim hep hâkini eflâkini
Âbını mehtâbını, ebnâ-yı cevherânını
Sen ne cennetsin güzel yer sen nesin ey yâr-ı dil*

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALI ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

Özledim Allah bilir yârin cemâl-i pâkını" (Gurbet Elinden-24 Teşrîn-i Evvel 1936)

Şairin vatana yönelik bir diğer hasret duygusu da, siyasi ve kültürel değişimden dolayı geçmişin şaşalı günlerine hasret duygusudur. Bunun sebebi daha önce de belirttiğimiz gibi mekâna yabancılaşma duygusu vardır. Şair, "*Benden de askerâna kuru bir hediye, Firkat-ı vatan münasebetiyle yine vatan terâneleri*" sözleriyle başlayan bir şirinde "vatan"dan meramının ne olduğunu gayet net bir şekilde ortaya koyar.

*"Ezan sadâsını susturma âsumânında
Budur budur Yüce Rabbim bana merâm-ı vatan"* (Başlık yok- 2
Teşrîn-i evvel 1936)

Şairin tıpkı B. Vahapzade'de olduğu gibi "ezan-vatan" ilişkisine dikkat çektiği görülür. Bu, bir başka Üsküp'lü şair olan Yahya Kemâl'in "Ezansız Semtler" yazısındaki değerlendirmelere benzer.

"Kendi kendime diyorum ki: Şişli, Kadıköyü, Moda gibi semtlerde doğan, büyüyen, oynayan Türk çocukları milliyetlerinden tam bir derecede nasip alabiliyorlar mı? O semtlerdeki minareler görülmez, ezanlar işitilmez, ramazan ve kandil günleri hissedilmez. Çocuklar Müslümanlığın çocukluk rüyasını nasıl görürler.

İşte bu rüya, çocukluk dediğimiz bu Müslüman rüyasıdır ki bizi henüz bir millet halinde tutuyor. Bugünkü Türk babaları havası ve toprağı Müslümanlık rüyası ile dolu semtlerde doğdular, doğarken kulaklarına ezan okundu, evlerinin odalarında namaza durmuş ihtiyar nineler gördüler. Mübarek günlerin akşamları bir minderin köşesinden okunan Kur-an'ın sesini işittiler, bir raf üzerinde duran Kitâbullah'ı indirdiler, küçücük elleriyle açtılar, gülyâğı gibi bir ruh olan sarı sahifelerini kokladılar. İlk ders olarak besmeleyi öğrendiler; kandil günlerinin kandilleri yanarken, ramazanların, bayramların topları atılırken sevindiler. Bayram namazlarına babalarının yanında gittiler, camiler içinde şafak sökerken Tekbirleri dinlediler, dinin böyle bir merhalesinden geçtiler, hayata girdiler. Türk oldular."⁶³

Görüldüğü gibi hem Vahapzade, hem Yahya Kemal, hem de A. Rauf vatan ile üzerinde yaşayanlar arasında sıkı bir ilişki kurmakta ve "ezan

⁶³ Yahya Kemal, *Aziz İstanbul*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 2008.

sesleri”ni vatan için önemli bir unsur olarak görmektedir. A. Rauf, vatanındaki değişen şartları bir türlü kabullenememekte ve vatanın geçmiş günlerine hasret duymaktadır. A. Rauf, bir şiirinde bu mekânın İslâm diyarı olmasını ister. A. Rauf’un bu hususta Mehmet Akif Ersoy’dan da etkilendiği söylenebilir.⁶⁴

*“Bu mübarek altın ova buradaki her şen yuva
Müslüman’a kalsın me’vâ gelmesin bir haleb Blaçe”* (Koçana’nın
Blaçesine-24 Haziran 1947)

Şair, sürekli olarak Türk-İslâm tarihinin o zinde devirlerine hasret duyar. Bu da doğal olarak şiirlerde vatan için bir hâl-mazi karşılaştırması görülmesinin sebebidir.

*“Neydi yâ Rab o zinde devr-i şebâb
Ya nedir olduğum bu devr-i harâb
Çağlayanlar tasavvur eylerken
Galibâ hepsi bir serâb ve serâb”* (Geçmişî Andım-5 Eylül 1959)

Şair, birçok şiirinde geçmişin fetihlerle dolu günlerini özlediğini beyan eder. Üsküp fatihi olarak bilinen “Paşa Yiğit” için yazdığı şiirler, şairin bu vatanın şanlı günlerine duyduğu hasretin en önemli göstergeleridir.

*“Gözünde berk-ı celadet yüzünde renk-i celâl
Tecessüm eyledi karşımda şanlı bir timsal
Elinde seyf-i mehâbet
Bu ilk gazanfer-i İslâm o merd bî misâl
Livâ-ı hamd-ı hidayet bu dest-i rahmet ile
Bu kutr-ı kâfire salmıştı sâye-i ikbâl”* (Paşa Yiğit)

Özellikle de Balkanların, Üsküp’ün fetih günlerine duyulan bu hasret, Yahya Kemal’de de sıkça gördüğümüz bir durumdur.

*“Üsküp ki Yıldırım Beyazıd Han diyârıdır,
Evlâd-ı fâtihân’e onun yâdigârıdır.
Firûze kubbelerle bizim şehrimizdi o;
Yalnız bizimdi, çehre ve rûhıyla biz’di o.*

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Atif Akgün, “Mehmet Akif Ersoy’un Türk Dünyası Şairlerindeki Tesir Alanına Bir Bakış”, *TEKE Dergisi*, S. 6/4 2017, s. 2389-2413.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALI ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

*Üsküp ki Şar-dağı'nda devamıydı Bursa'nın.
Bir lâle bahçesiydi dökülmüş, temiz kanın."*

Şairin, "Şehîde-i Şedâid Üsküb'üm İçin" adlı Üsküp için yazılmış olan belki de en uzun şiir diyebileceğimiz şiirinde Yahya Kemâl'le olan bu benzerlik dikkat çekicidir.

*"Üsküb'üm yandım bu acıklı kaderinde
Yâd el dolaşır eski âhalisi yerinde
Güller yerine gözlere batmakta dikenler
Kuş namına baykuş ötüyor bahçelerinde
...*

*Ey Yıldırım'ın bizlere bir andacı Üsküp
Çıktın elimizden bu kadar pek acı Üsküp
Sen kimlere kaldın bugün eyvah yanarım ben
.....domuzlar güveği ey cici Üsküp"* (Şehîde-i Şedâid Üsküb'üm
İçin-5 Eylül 1959)

Şairin zulme uğrayan dindaş ve soydaşlar için yazdığı "Tatar Kardeşlerime!" adlı şiirinde de Üsküp merkezli bir tarih bilinci göze çarpar.

"Nerde ta Üsküb'e at sürmüş Giraylar" (Tatar Kardeşlerime!-12
Kanun-i Sâni)

Şair, vatanın "mazisi" ile "hâl"i arasındaki farktan muzdariptir. Bu durum, her mısradaki kendisini gösterir. Çünkü şairin, devrinin yüksek tahsil görmüş ve vatanına karşı sorumluluk duygusu hat safhada olan birisi olarak, vataniyle ilgili hayalleri vardır. Fakat bu hayaller gerçekleşme imkânı bulamamıştır.

*"Yüce ahlâk mâbedi yapmak isterken yurdu
Bir kârhane yaptılar hep dağıtı taşıdı"* (Ey Hayat Bî-Vefâ! Ey Ömür
Pür Cefâ ve Ey Âlem Bî Safâ!-12 Şubat 1960)

Görüldüğü gibi şair, vatanını bir yüce ahlâk mâbedi yapmak istemektedir. Ancak vatan, şairin gözünde, ahlâk kurallarından olabildiğince uzaklaşmıştır. Bütün bu durumlara bağlı olarak, şairin vatanı namus olarak gördüğünü de söyleyebiliriz.

"Yürü namusunu kurtar bu denî ellerden"

ERTUĞRUL KARAKUŞ

*Bu güzel yurdunu kurtar bu sefil ellerden
Korkma imanla yanar dağları söndür
Yavrunu kurtar o alçak deli katillerden” (Hergünkü Acı Sesler- 18
Ağustos 1956)*

Üsküp ve Makedonya’dan Türkiye’ye Müslüman göçleri 1950-1960 yılları arasında artar.⁶⁵ Vatanını bu kadar çok seven bir şair olan A. Rauf’un özellikle de bu yıllar arasında yazdığı şiirlerinde sürekli olarak “göç”ün aleyhinde ifadeler rastlanır:

*“Beni bir zulm-i müselleh koğuyor yurdumdan
Buna karşı komağa güç bana yok yandım ben
Bakarım ufkuna kan rengine girmiş güneş
Sanki bir memleketin göklere çıkmış ateşi
Varsa da sanki verem çehresi bağlar mehtap
Hep yıkılmış ne mezar kaldı ne minber, ne mihrab
Sürülür öz vatanından sürünür yurttaşlar
Meskenetle aşağı doğru eğilmiş başlar
Sanki gözyaşları halinde dökülmüş ciğeri
Kanlı yaşlarla selamlar gidiyorken bu yeri
Neye gitsün ana yurdu ata yurduydum bu yer
Gitmiyorlar onu tard etmededir mücrimler
Kim ya Rab kalacak bunca büyük şanlı yatan
Kime ısmarlayayım ben seni ey yaşlı vatan!” (Yine Vatan İçin-27
Mart 1959)*

Vatandan kovulma kaygısına karşı en açık ve içten ifadeler içeren bu şiirde şairi en çok üzen şey bu zulme karşı elinden bir şey gelmemesidir. İşte tam da bu yüzden ki şair, ufuktaki kızılığını kan rengine ve yükselen bir ateşe benzetir. Çünkü şaire göre, vatandan kovulanlardan dolayı vatan ölümcül bir hastaya dönmüştür. Yine şair “Arkadaş!” adlı şiirinde “göç”ü yani yurdunu terk etmeyi “Hakk’a sığınılacak” bir durum olarak görür ve gösterir.

*“Bir kılıcın şûlesi her şimşegi
Bir yiğidin medfeni her tümseği
Hakk’a sığın yurdunu terk etmeği*

⁶⁵ Göçler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi: Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

*Yâda getirme a çelik arkadaş
Haydi şehitler evine koş ulaş*" (Arkadaş! -18 Ağustos 1956)

Şiirin bazı bölümleri, yine vatan şairleri olan Yahya Kemâl ve Necmettin Halil Onan'ın bazı mısralarını hatırlatır. "*Bir kılıcın şûlesi her şimşeği*" dizesi de Yahya Kemâl'in "*Üç şanlı harbin arş'a asılmış silahları/ parlardı yaşlı gözlere bayram sabahları*" mısralarını hatırlatır. "*Bir yiğidin medfeni her tümseği*" dizesi de Necmettin Halil Onan'ın "*Bir Yolcuya!*" adlı şiirindeki "*Gördüğün bu tümsek Anadolu'nda/ İstiklâl uğrunda, namus yolunda/can veren Mehmed'in yattığı yerdir.*" mısralarını hatırlatır. Bu şiirlerin her biri, "vatanın kaybedilme tehlikesi ve endişesi" karşısında yazılmıştır. Şair, "*Hakk'a sığın yurdunu terk etmeği*" dizesiyle de asıl söylemek istediği düşüncüyü, "göç"ün yanlışlığını, etkili bir şekilde dile getirmiştir.

A. Rauf ve B. Vahapzade'nin "vatan temalı şiirlerine bakıldığında, "vatan sevgisi ve vatan kaygısı" ile ilgili genel olarak şu değerlendirmeler yapılabilir:

B. Vahapzade "vatan" kavramından genel olarak Güney ve Kuzey Azerbaycan'ı anlar. Genel ifadeler kullanır. Ancak A. Rauf, genel olarak vatan kavramının yanında kendisi için çok önemli anlamlar ifade eden "Üsküp, Vardar nehri, Meddah Medresesi, Islahane Parkı" gibi belirli özel alanları ele alır.

Vatana dair kaygılar B. Vahapzade'de daha çok "hâlden şikâyet ve gelecek kaygısı" olarak kendisini gösterir ancak A. Rauf'ta bu duygular "hâlden şikâyet ve vatanın şanlı geçmişine özlem" olarak tezahür eder.

Her iki şairin de kaygıları kendi buldukları ülkelerin sınırlarını aşar. A. Rauf; Balkanlar dışındaki İslâm coğrafyasının dertleriyle de hemhâl olur. Zira oraları, İslâm coğrafyası oldukları için, başlarına gelen musibetler karşısında, şair kendi vatanı gibi kaygı duyar. "Kahraman Mısır ve Mısırlılar İçin", "Kahraman Cezayir İçin" ve "Tatar Kardeşlerime" adlı şiirleri bu durumun en güzel örnekleridir. B. Vahapzade de özellikle Türkmençay Antlaşmasıyla acı bir şekilde ikiye bölünen Azerbaycan vatanı için kaygılanır. Şiirin vatan-millete dair kaygısında, sadece Sovyetlerin sürgün ve katliamlarla zulmettiği mazlum Türk toplulukları olan "Karaçay, Ahıska, Kırım Türkleri, Balkarlar, Meshetler" değil, Almanya'daki gurbetçi Türkler de yer alır. Ayrıca Vahapzade'nin şiirinde "kardeşim" diye hitap ettiği Mısırlı bir

Müslüman Arap'ın Batılı karşısında dilenmesi de kaygı olarak yerini alır. Hem A. Rauf hem de B. Vahapzade, “ezan sesleri ile vatan” arasındaki bağı önemser.

2. Vatana Dair Durum Tespitleri ve Tasvirleri

B. Vahapzade'nin birçok şiirinde, değişen siyasi ve kültürel şartlar doğrultusunda vatanın durumuna ilişkin tespitler ve tasvirler yer alır. Bunların kaynağı, sürekli sorduğu sorulardır.⁶⁶ Bu tespit ve tasvirler Sovyetler rejiminin hâkim olduğu günlerde kimi zaman üstü kapalı olmuştur. B. Vahapzade'nin 70'li ve 80'li yıllarda yazdığı fakat ancak Sovyetler Birliği sonrası dönemde “Sandıktan Sesler” olarak yayınlanan şiirleri arasında yer alan “Başkasının Yasında” adlı şiiri, şairin “üstü kapalı” durum tespiti ve eleştirilerini en güzel örnekleyen şiirdir:

*“İçimi göstermedim cahil tutan gözgüye,
Yüzde gülüp, içimde müşkülüme ağladım.
Milletimin derdimi unvanlayıp özgeye,
Başkasının yasında öz ölüme ağladım.”⁶⁷*

Şairin buradaki “Başkasının yasında öz ölüme ağladım” ifadesi, haksızlıkları eleştirememenin ne denli acı bir durum olduğunu çok çarpıcı bir şekilde ortaya koyar. Ancak şair, özellikle 1990'lardan sonra yazdığı şiirlerinde Sovyet dönemini etkili tespit, tahlil ve tasvirlerle ifade eder.

Özellikle; 1991 yılında yaptığı geçmiş muhasebesi ve durum tespiti içeren “Dedesinin Malı Gibi” adlı şiirinde, yetmiş yılı aşkın bir Sovyet idaresinin sonucunda gelinen durumu özetler:

*“Sinemizde at çaptılar⁶⁸
Kuldarlığın⁶⁹ kulu gibi
Hakkımızı unuttular
Yiten kabrin yolu gibi*

⁶⁶Ayrıntılı inceleme için bkz. Eranur Karaçengel, “Bahtiyar Vahapzade'de Soru İşaretleri”, *Turkish Studies*, Volume 7-1, Winter 2012, p. 1389-1404.

⁶⁷ Vahapzade, *Gurub Düşünceleri*, s. 187.

⁶⁸ At sürdüler

⁶⁹ Köle sahibi

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

*Kanımızı hey⁷⁰ sordular
Kâbemizi uçurdular.
Bizi yamanca kırdılar,
Karadiken kolu⁷¹ gibi.”⁷²*

Görüldüğü gibi B. Vahapzade, vatanın geldiği durumun tespitini yaparken gayet açık ve net ifadeler kullanır. Zira şairin kullandığı “*kuldarlık, sinede at koşturmak, hakkı acımasızca hiçe saymak, kanı emmek, Kâbeyi uçurmak, kırmak, katliam yapmak*” ifadeleri, Sovyet döneminde gelinen durumu tasvir için kullanılabilir çok net ve ağır tespit ifadeleridir.

Yine Vahapzade, “Unutulsun Unutkanlık” adlı şiirinde, aynı dönemin muhasebesini yapar:

*“Yetmiş yıldır bir zulmetin içindeyiz.
Bu sürede biz bilmedik
Ne mezhebde, ne dindeyiz.
Bir söz ile bilemedik
Biz neyiz, kimiz, neyiz?
Yönümüz de, yolumuz da unutuldu.
Sağımız da, solumuz da unutuldu.
Biz ne dostu görebildik, ne düşmanı
Nice yere parçaladık bir vatani.”⁷³*

Burada görüldüğü şair, Sovyet dönemine dair tespitler yaparken daima “70 yıl” vurgusu yapar. Çünkü şaire göre bu 70 yılda Azerbaycan Türkü mezhebini-dinini unutmuştur, hatta kendisinin kim olduğunu unutmuştur, gideceği yönü, dostunu-düşmanını unutmuştur, daha da acısı vatanını boş yere parçalamıştır.

Şair 1976 yılında yazdığı “Gazap Borcumuz” adlı şiirde, 1976 yılı itibarıyla sistemin Azerbaycan Türkünü getirdiği durumun tespiti yapılır:

*“Zulümden göklere direk oldu ah.
Ahir sarstılar irademizi.*

⁷⁰ Aralıksız

⁷¹ Çalışı

⁷² Aynı yerde, s. 72.

⁷³ Aynı yerde, s. 76.

*Yaşamak azaba dönüp ey Allah,
Ya öldür, bu deritten ya kurtar bizi.”⁷⁴*

Şaire göre iradesi elinden alınıp satılan, sürekli zulme uğrayan bir millettir Azerbaycan Türk’ü. Bunun içindir ki ya bu deritten kurtulmalı ya da ölmelidir. Şairi bu sözleri söyleyecek duruma getiren bir başka durum tespiti de, şairin yine aynı kapsamda kaleme aldığı “Örümcek Ağ Bağladı” adlı şiirinde dile getirilir. Şiirde, “uydurma tarih” ile ilgili çarpıcı eleştiriler dikkat çeker:

*“Tarihimiz danıldı⁷⁵
Uyduurma tarih ile kimliğimiz anıldı
Öz kökünü bilmeyen gözü külli bu millet,
Zamanın yollarında her adımda yanıldı.
Uyduurma tarih bizi anamızdan ayırıp
Yad anadan alınmış belekte kundakladı.
Temelimiz lahladı.⁷⁶
Bu halkın tarihini düz bildiren düz yazan
Tarih kitaplarında örümcek tor⁷⁷ bağladı.”⁷⁸*

B. Vahapzade’nin bu şiirdeki tespitleri “tarih” bilinci üzerinedir. Sovyetler “uydurma tarih” ile Azerbaycan Türk’ünü “Öz kökünü bilmeyen” yaptı ve onu kendi Kızılordu’sunda savaştırdı. Şair, yıllar sonra Azerbaycan’da katliam yapan “Kızılordu” ile ilgili şu tespitleri yapar:

*“Yalana, riyaya ne kadar uyduk,
Biz Kızıl Orduya abide koyduk.
...
Aynı Kızıl Ordu günün birinde,
Bizim kanımızı döktü...
Ya Hüda,
Ölenler kim idi?
Aynı orduda
Dünen asker olan bizim civanlar.
Akıl derk etmeyen bu bedhahlığın*

⁷⁴ Aynı yerde, s. 198.

⁷⁵ İnkâr edildi

⁷⁶ sarsıldı

⁷⁷ ağ

⁷⁸ Aynı yerde, s. 194.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

Asıl mânasını halk şimdi anlar..." (Şehitler)

Şaire göre Azerbaycan Türk'ü 70 yılın yalanına kanmış ve Kızılordu için abide bile dikmiştir. Kızılordu daha dün kendi saflarında asker olan Türkleri katletmiştir. Şair "*Asıl mânasını halk şimdi anlar*" diyerek başa gelen bu bela vesilesiyle halkın gerçekleri tam olarak göreceğini de belirtiyor. Çünkü Kızılordu, toplanan kalabalığın derdinin ne olduğunu sormadan katliam yapmıştır:

*"Ne istiyor cemaat? Belki bıkmış canından?
Şikâyete çıkmıştır belki güzeranından?⁷⁹
Belki boş dükkânları dolu görmek istiyor?
Belki kazandığından çok götürmek istiyor?
Belki maaş dâvası?
Belki menzil dâvası?
Nedir bu hak dâvası, nedir bu il dâvası?
Birce soran oldu mu?"* (Şehitler)

B. Vahapzade, "Şehitler" poemasının "Başlangıç" bölümünde vatanın içine düştüğü duruma dair geniş bir değerlendirme yapar. Gelineen süreçte Azerbaycan Türk'ü, aslında kendisinde bütün dertlerine çare olacak imkânlar var iken, imkânsızlıklar içerisinde kalmıştır:

*"Kendim kaldım çırasız, bin çıraya yağ iken
Tepelere el açtım, kendim yüce dağ iken
Çarem kendi kendimden bir yardım ummak ilen
Niçin bize yabancı penah olmuş, ay Allah?*

*Ona umut, bana zor, fakat demek kime Hak
El-ayağım zincirli, baş yumruklu, sine dağ.
Yüz yetmiş yıl bu saziş,⁸⁰ bu birlik, bu ittifak
Bir taraflı, talaksız⁸¹ nikah olmuş, ay Allah"* (Şehitler)

B. Vahapzade'nin Ruslarla olan onlarca yıllık zorunlu birlikteliği her fırsatta eleştirdiği görülür. Bu durum "*Bir taraflı, talaksız nikâh*" gibi orijinal

⁷⁹ Güzeran: geçim

⁸⁰ Saziş: anlaşma

⁸¹ Talaksız: boşanmış

bir buluş ile tasvir edilir. Şair, şiirin devamında kesin ifadelerle Azerbaycan'ın durumunu özetler:

*“Bugün kula dönmüşüm, dün ben kendim şah iken,
Yokmuş beni doğuran, yokmuş beni bir eken.
Bu toprağa gelmişim neredense ben dün?
Bin-bin yıllık tarihim unutulmuş, ay Allah.”* (Şehitler)

Vahapzade'ye göre Rusların yaptıkları bununla bitmez. Bin yıllık tarihi unutturan Sovyetler, Ermeniler ile yaşanan sorunlarda da daima taraflı olmuş, Azerbaycan zulüm altında ezilirken bile bu taraflı tutum devam etmiştir. Bu meseleyle ilgili tespitler de Vahapzade'nin bazı şiirlerine yansır:

*“Evimde başımı keser ermeni,
Bağırırım...
Merkez danlayır⁸² beni.
Diyor: Ne çapala, ne komuş, ne din,
Koy senin başını rahatça kessin.
Kişinin gül gibi işine kasten,
Niçin pel katırsın?
İnciyerem ben.”* (Şehitler)

Vahapzade'ye göre sadece Sovyet-Rus devleti değildir taraflı olan. Bu haksızlıkları gördüğü hâl de gerektiği gibi tepki göstermeyen Ruslar da şairin eleştirilerinden nasibini alır. Şair, susmuş olan Rus aydınına seslenerek onların haksızlıklar karşısındaki olumsuz hâl tasvirlerini de yapar:

*“Zorun karşısında sustunuz...Deyin,
Varislik borcunuz unutuldu mu?
Ulu Tolstoy'un, büyük Puşkin'in
Size irs koyduğu hakikat bu mu?”* (Şehitler)

Ancak B. Vahapzade'nin asıl tespitleri yine de kendi halkına yöneliktir. Halk sayesinde bir yerlere gelip halkı layıkıyla temsil etmesi gerekenlerin tam tersi bir hâlde bulunmalarını, “Mansıp Havasına” adlı şiirinde etkili dizelerle tasvir eder:

“Dün elleri üstte zavallı millet

⁸² Danlayır: suçluyor

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

*'Beyler'i götürdü hakimiyete.
Onlar ellerine geçince fırsat
Sırtını çevirdi yazık millete.
Mansıp havasına havalandılar
Gerçeğe tükürüp, Hakk'ı dandılar.'*⁸³

Yine de Vahapzade, birçok şiirinde Azerbaycan Türk'ünü birliğe davet eder. Halk, nefretini düşmana çevirmesi gerekirken, birbiriyle uğraşmıştır. Bu da şairin şiirlerinde acı bir tespit olarak yer alır:

*"Ben sana yad oldum, sen bana düşman,
Vatanın derdine olmadık ortak,
Nefreti düşmana çevirmeliyken,
Birbirimize çevirdik ancak."*⁸⁴

Şair, sadece durum tespiti yapmaz. Aynı zamanda, ancak halkı tarafından samimiyeti sorgulanmayacak bir şairin yapabileceği samimi önerilerde de bulunur:

*"Bazen için için düşünürüm ben,
Nahak şehit oldu bizim civanlar.
Ömrü ucuz verdi...
Bir iş görmeden
Boşuna ölmeğin ne mânası var?
Akıla yaslansın dedim kuvvemiz.
Anlayan olmadı bu sözden beni.
Akla güvenelim bu makamda biz,
Kuvve taşı ezer, akıl kuvveyi."* (Şehitler)

Sokağa çıkanlar, şehit olanlar davalarında haklıdırlar. Ancak şair, "Akıla yaslansın dedim kuvvemiz. / Anlayan olmadı bu sözden beni." dizeleriyle, öngörülerini ve yaptığı tespitlerin dikkate alınmamasından da muzdariptir.

B. Vahapzade'nin Azerbaycan için yaptığı bu tespitlerin benzerleri, farklı şartlar altında yaşasalar da, bir Balkan şairi olan A. Rauf tarafından kendi dönemi ve kendi vatanı için dile getirilmiştir. A. Rauf birçok şiirinde,

⁸³ Aynı yerde, s. 54.

⁸⁴ Aynı yerde, s. 3.

ERTUĞRUL KARAKUŞ

değişen siyasi ve kültürel şartlar doğrultusunda vatanın durumunu tasvir eder. Şairin, “devrin şahidi” olarak niteleyebileceğimiz bu tasvirleri, çoğu zaman “mazinin ve hâlin mukayesesi” şeklinde olur:

*“Vaktiyle bu yamaçları süslerdi lâleler
Vaktiyle bu ufukları renklerden hâleler
Vaktiyle hande zevk ü sefâ çağlıyor iken
Çınlar bugün zenin ü semâsında nâleler”* (Dönen Çark Karşısında-2 Temmuz 1957)

Şiirde, vatanın maziye nispetle geldiği durum, şiirde çok açık tespitlerle yer alır. Ayrıca mazi süslü lalelerle, hâl ise isyan dolu iniltiyle doludur. “Mazi-hâl” karşılaştırması yapılan birçok şiirde şair tarafından, vatanın vaktiyle “bir öz mal” olduğu vurgulanır:

*“Dedemi yağma eden merhamet eder mi bana
Çok değil dün bu vatan bizlere bir öz maldı
Sen bugün sendeleye sendeleye hamallık
Ettiğin çorbacılar dün atana hamaldı”* (Ümitsiz- 6 Eylül 1959)

Şiirde mazideki şanlı günlerden sonra gelinen hâldeki bu hazin durum, net ifadelerle ortaya konur.

A. Rauf için mazi, Osmanlı Devleti’nin özellikle de Balkan bölgesinde kurduğu “şanlı” medeniyettir.

*“Bir milletin kayboldu beş asırlık hayatı
Yıkıldı bin emekle kurduğu kâinatı
Milyonla can ve kanla yapılmıştı bu âlem
Şimdi artık gözünde ne bir hal var ne âtî”* (Hayret ve Dalâlet His Figânları- 16 Şubat 1960)

Şair “Milyonla can ve kanla yapılmış” ifadeleriyle şehitleri de hatırlar. Ancak şairin durum tespitinde bu kez bir olumsuz hava sezilir. Ne hâl ne de gelecek için şairin umudu kalmamıştır. Çünkü şairin emeklerle alınan yurt, yanmış ve yıkılmıştır.

*“Yıkıldılar bir yurdu yâ Rab kaldı bomboş bir diyar
Kaldı hep ağyâr ve a’dâ gitti elden nazlı yar
Kalmadı bir yurt içinde tab’ ve vicdana uyar*

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

Ben figân ettimse Tanrım kim bu feryadı duyar" (Hicrân-ı Vatan
Hamâsî İçinde- 13 Şubat 1960)

Şiirin yazıldığı dönem, yeni rejimin şairin mazide kalan şanlı vatanını, kendi dünya görüşü çerçevesinde yeniden inşa etme iddiasında olduğu bir dönemdir. Hiçbir adım, şairin gözlerinin önünde yıkılan beş yüz yıllık vatan manzarasını silemez:

*"Handeler, güller baharlar gönlüme bigânedir
Bence ismi varsa cismi yok birer afsânedir
Dağlarıyla bağlarıyla baksanız kâşânedir
Bence lâkin yaslı yurdum eski bir viranedir"* (Hicrân-ı Vatan Hamâsî
İçinde-13 Şubat 1960)

Burada, "kâşâne"den "virane"ye geçen bir değişim söz konusudur. Hatta şair aynı şiirde vatanın bu hâlini "matemhâne" olarak da tasvir eder.

"Müslümana dert ve mâtemhâne olmuş bir vatan" (Hicrân-ı Vatan
Hamâsî İçinde-13 Şubat 1960)

Şairin, vatanın hâline dair bu tasvirleri için kendisine bir yakıştırması da vardır. Eğer vatan şimdi bir virane ise kendisi de bu viranede feryat eden bir bülbüldür.

*"Bense feryadıyla ol viranede bir baykuşum
Sanki kalbinden vurulmuş haykıran hor bir kuşum
Böyle bir viranede ben bir aşiyana
Neş'e-i mâziye mâtemler ... durmuşum"* (Hicrân-ı Vatan Hamâsî
İçinde-13 Şubat 1960)

Mazinin neşesine matemler tutturan şair, "Gürleyen Dert" adlı şiirinde, benzer bir karamsar tablo çizer. Bu tabloda da "solup gitmiş bir bağ" ve "baykuş sesiyle ufku çınlayan bir vatan" vardır:

*"Sönüp gitmiş ocağım artık tütmez olmuştur
Solup bitmiş bağımda çeşme bitmez olmuştur
Baykuş sesiyle ufku çınlayan vatanımda
Bahar olmaz gül açmaz bülbül ötmez olmuştur"* (Gürleyen Dert-6
Eylül 1959)

ERTUĞRUL KARAKUŞ

Şaire göre vatan bu hâldeyken bülbül sesini dinlemek bile utanılacak bir şeydir.

*“Yurdun ki bütün sahası bin kanlı mezardır
Bülbül sesini dilememiz bizlere ardır
İkbâlde olan kimselere kış da bahardır
Yurdunda gârib kalmışın ama nesi vardır”* (Bir Garîbin Baharda
Hazân Duyguları-25.04.1959)

Şair burada “İkbâlde olan kimselere kış da bahardır” diyerek dönemle ilgili bir duruma daha dikkat çeker. Vatana bu hâlde iken ikbal peşinde koşanlar da mevcuttur. Fakat yurdunda garip kalanlar için bülbül sesini dinlemek bile mümkün değildir.

Şairin “Şehîde-i Şedâid Üsküb’üm İçin” adlı şiirinde başlıktaki ifadeler bile durum tasviri içerir:

*“Üsküb’üm yandım bu acıklı kaderinde
Yâd el dolaşır eski âhalisi yerinde
Güller yerine gözlere batmakta dikenler
Kuş namına baykuş ötüyor bahçelerinde”* (Şehîde-i Şedâid Üsküb’üm
İçin-5 Eylül 1959)

Şairin vatanın hâlini tasvir ederken kullandığı metaforlardan birisi “mezar”dır.

*“Öksüz vatan_nedir bu öksüz manzaran bugün
Sessiz bir ak mezara mı döndü karan bugün”* (Karlı Bir Günün Vatan
Seslenişleri)

Vatanın hâlini tasvir ederken kullanılan diğer bir metafor da “zindan”dır.

*“Toprağında doğuverdimse de şirin vatanın
Gözümün gördüğü yurt olmada yer yer zindan
Ben de bir anne pederden geliverdim ama
Ben esir onlar esirmiş başımızda düşman”* (Yine Vatan İçin-30 Eylül
1959)

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

Bütün bu metaforların yanında, şairin vatanın hâlini ve kendisinin bu hâl çerçevesinde vatan ile olan ilişkisini en etkili bir şekilde özetleyen dizeleri şu dizelerdir:

*“Zaman içindeyim ama benim zamanım değil
Mekân içindeyim ama benim mekânım değil
Hayata karşı ümidim bütün bütün meslûb
İçindeyim fakat eyvah benim cihanım yok”* (Vevâ-yı T...)

Bu dizelerde adeta bir yabancılaşma hissedilir. Şair, kendisini ne içerisinde olduğu zamana ne de mekâna ait hissedebilmektedir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin yıllar önce kurulmuş olan “şanlı” düzeni bozulmuştur.

A. Rauf'un dizelerinde, genel olarak “vatan” kelimesiyle Üsküp tasvir edilse de, şair Makedonya'nın muhtelif her köşesini aynı “endişeyle” tasvir eder.

*“Ey bahtı kara Koçana
Ezanların dönmüş çana”* (Koçana İçün)

B. Vahapzade'nin tasvirlerinde de görülen “ezan-vatan” ilişkisi, A. Rauf'un şiirlerinde daha baskın bir şekilde kendisini gösterir. Çan seslerinin ezan seslerini bastırıldığı bir Koçana tasvir edilir.

Şairin endişe taşıdığı bir başka diyar da Manastır şehridir:

*“Biz sende bugün sen ise ağyara mı kaldın
Can düşmanı şan düşmanı küffâra mı daldın?
Artık yazacak kaldı mı hiç işte esirim
Ey köhne kalem ağla ve sus sen de bunaldın!”* (Manastır'da-1960)

A. Rauf ve B. Vahapzade'nin “vatan” temalı şiirlerine bakıldığında, “Vatana Dair Durum Tespitleri ve Tasvirleri” ile ilgili genel olarak şu değerlendirmeler yapılabilir:

B. Vahapzade'nin vatan temalı şiirlerinde, değişen siyasi ve kültürel şartlar doğrultusunda vatanın durumuna ilişkin tespitler ve tasvirler yer alır. Bunlar bazen, Sovyetler rejiminin hâkim olduğu günlerde üstü kapalı olmuştur.

B. Vahapzade'nin 70'li ve 80'li yıllarda yazdığı fakat ancak Sovyetler Birliği sonrası dönemde "Sandıktan Sesler" olarak yayınlanan şiirleri arasında yer alan "Başkasının Yasında" adlı şiiri, şairin "üstü kapalı" durum tespiti ve eleştirilerini en güzel örnekleyen şiirdir. Bu şiirde şairin kullandığı "Başkasının yasında öz ölüme ağladım" ifadesi, haksızlıkları eleştirememeye durumunu ortaya koyar. Ancak şair, özellikle 1990'lardan sonra yazdığı şiirlerinde Sovyet dönemini etkili tespit, tahlil ve tasvirlerle anlatır.

A. Rauf'un şiirlerinde vatan tasvirinde bir "mazi-hâl" karşılaştırması ön plana çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nin "Beş yüz yıl" boyunca milyonlarca şehit üzerine kurulan şanlı düzeni, şairin yaşadığı dönemde siyasi ve kültürel bir değişim yaşar.

Vatanın yeni hâli, A. Rauf'un şiirinde kimi zaman "virane", kimi zaman bir "zindan" kimi zaman da bir "mezarlık" olarak tasvir edilmektedir.

Adı, B. Vahapzade'de "Sovyet rejimi", A. Rauf'ta "Komünist Yugoslavya" olsa da her iki şairin de durum tespiti yaparak şikâyet ettiği rejimler "sosyalist-komünist" rejimlerdir.

Durum tespiti şiirleri çerçevesinde bakıldığında, A. Rauf'un B. Vahapzade'ye oranla daha romantik ve genel ifadeler kullandığı görülür.

B. Vahapzade'de mevcut olan "ezan sesi ve vatan" hassasiyeti, A. Rauf'un "tespit şiirleri"nde daha yaygın bir şekilde yer alır.

3. Vatana Dair Dua

Gerek B. Vahapzade'nin gerekse de A. Rauf'un şiirlerinde "vatana dair dua" içeren bölümler görülür. Dua, kimi zaman durum tespitleri yapıp çözümler önerildikten sonra gerçekleşir, kimi zaman da şairin umutsuzluk anında ortaya çıkar.

B. Vahapzade'ye göre dua, aksakallı dedelerin, akpürçekli anaların, bağrına dağ çekilen kocaman bir milletin ağzına yakışan kutsal bir şeydir. Şehitler bunlar vesilesiyle seslenir:

*"Aksakal dedelerin, akbirçek ninelerin
Dudasında seslenir:
Peki, biz neylemişdik?"*

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

*Bu ittiham, bu sual
Bağırına dağ çekilen kocaman bir milletin
Dudağında seslenir" (Şehitler)*

Yine B. Vahapzade'ye göre halk, şehitlerin tabutlarını omuzlarına alıp Allah'a gösterir ve âh eder:

*"Diyor: Neler gördük, ey adil Allah,
Bu mudur göklerin hakk-adaleti?
Diyor: Biz götürdük, ey adil Allah,
Sen nasıl götürdün bu hıyaneti?
Milletin âhidir arşa dayanan,
Dilsiz bakışlarda isyandır yanan." (Şehitler)*

B. Vahapzade'nin dua içeren şiirlerinde genellikle "Allah" hitabı dikkat çeker. Haricen, Rusya tarafından vatana-millete yönelik haksızlıkların dua vesilesiyle Allah'a şikâyet edildiği görülür.

*"...Böyle talih düşmüş kismetimize,
İlahi, sen yine dözüm ver bize.
Hakkın dergâhında unutulmuşuz,
Nasıl götürelim bu töhmetleri?" (Şehitler)*

Yine "Şehitler" şirinde A. Rauf, vatanının ve milletin uğradığı haksızlıkları "Ay Allah, insanoğlu İblise mi kul oldu?" diyerek dua yoluyla şikâyet eder:

*"Allah, sen bizi koru Ehrime'nin şerinden,
Allah, dünya çıkmıştır belki öz mihverinden?
Ay Allah, insanoğlu İblise mi kul oldu?
Yoksa insan başından öyle İblis doğuldu?" (Şehitler)*

A. Rauf'un vatan temalı şiirlerinde de, zaman zaman düşülen yoğun çaresizlik duygusunun etkisiyle, umutsuzluğun ön plana çıktığı görülür. Bütün bu umutsuzluk durumlarında, vatan konulu şiirlerde en çok rastlanan bir başka unsur da "dua"dır. A. Rauf, özellikle de "vatan sevgisi-endişesi" gibi hassas olduğu konularda sıkça duaya başvurur.

Ancak şiirlerinde şair, edeceği duayı dile getirmeden önce, vatanın ve milletin durumunu açıklar:

ERTUĞRUL KARAKUŞ

*“Kırıldı güçlü bazular çözüldü titreyen dizler
Sana döndük şu yurdunda garib kalmış hazin bizler
Bütün canlar, cihanlar hükmüne tâbi büyük Allah!
Yetişmezsen çabuk artık bu yurda haddi hezâr eyvah!”* (Vrapçişte’de
Dere Karşısında-20 Mart 1957)

Görüldüğü gibi şair öncelikle durum tespiti yapıyor. Güçlü pazıların kırıldığından, titreyen dizlerin çözüldüğünden ve öz yurdunda garip kaldığından bahsediyor. Daha sonra da Allah’a dua ediyor.

Şairin “Efgân Yine Efgân!” adlı şiirinde de kendisini ve vatanını zulüm ve zulmet içerisinde görerek yakarışı dikkat çeker:

*“Efgân yine efgân yine efgân yine efgân
Âgûş-ı vatanda yatıyor işte ecânib
Sarmış bütün âfâkımızı zulm ile zulmet
Ya Rab acı! Gönder bize bir lem’a-i rahmet”* (Efgân Yine Efgân!-
Eski)

Görüldüğü gibi şair bu şiirinde de dua ederek vatanı için bir rahmet pırıltısı istiyor.

Şairin “Bir Garîbin Baharda Hazân Duyguları” adlı şiirinde de, önce, Allah’ın “hâlık” sıfatı övülür. Sonra dua yoluyla vatan ve milletle ilgili olan dilekler istenir:

*“Ey iskelete dönmüş ağaçlarda hayati
Ey şen ölü toprakta bu canlı safahâtı
Halk eyleyen Allah!
Döndüm sana nâgâh
Solmuş bu koca millete ver ruh-ı baharı
Âsâr-ı baharın ile canlat bu diyarı
Şaşkınları sen hak yola irşâd et ilâhi
Peygamberin ümmetini şâd et ilâhi”* (Bir Garîbin Baharda Hazân
Duyguları-25.04.1959)

A. Rauf’un, vatanla ilgili bir duasını her fırsatta şiirine aldığını söyleyebiliriz.

“Artık yetişir çektiğimiz bunca devâhî

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

*Göster bize bir rûz-ı rehâ göster ilâhi
Geçsin şu geçen yıldaki ayyâm-ı felâket
Doğsun yeni yılda yeni bir 'id-i saâdet."* (Geçmiş Sene ve Gelen Yıl-
30 kanun-i Evvel 1954)

Görüldüğü gibi şair bu şiirinde, yeni yılı fırsat bilerek vataniyle ilgili dua etmiştir. Şaire göre eski yılda felaketle dolu günler geçmiştir. Bu yüzden şair duasında, yeni yılda vatanına mutluluk gelmesi için dua eder.

A. Rauf'un duası, sadece doğrudan vatana yönelik değil, aynı zamanda milletin vatan sevgisi kazanması içindir:

*"Ey ölü toprağa solmuş çiçeğe
Kuru ormanlara can bahş Allah!
Bize de hubb-ı vatan ver canlat
Yoksa bu böyle giderse eyvah!"* (Vrapçişte Deresinde Bir Feryâd-19
Mart 1957)

Şair, "Yoksa bu böyle giderse eyvah!" diyerek milletin vatana karşı olan duyarsızlığından da şikâyet etmektedir.

A. Rauf ve B. Vahapzade'nin "vatan" temalı şiirlerine bakıldığında, "Vatana Dair Dua" ile ilgili genel olarak şu değerlendirmeler yapılabilir:

Eserlerinde görüldüğü gibi her iki şair de vatanlarının durumundan çok endişelidir. Şairler zaman zaman tek çare olarak Allah'ın yardımını görür. A. Rauf, medresede dinî ağırlıklı bir eğitim almıştır. Doğal bir durum olarak vatan temalı şiirlerinin çoğunda "vatanın hâline dair dua" önemli bir yer tutar. Her iki şairin de vatan temalı şiirlerinde, özellikle dua içeren bölümlerde yoğun bir içtenlik dikkat çeker.

4. Vatana Dair Umut

Hem B. Vahapzade hem de A. Rauf'un şiirlerinde, vatana dair olumsuz süreçlerin sürüklediği karamsar havaya rağmen, umut daima ağır basan bir duygudur.

B. Vahapzade, "Gizlidir" adlı şiirinde ümit vurgusu yapar:

"Kışda bahar, baharda kış,

*Selde, suda od gizlidir.
Ak bulutta yemyeşil ot,
Yeşil otta süt gizlidir.*

*Nedir bu dert, nedir bu gem?
Kâh bilirim, kâh bilemem.
Her sevinçte bir dert, elem
Her dertte ümit gizlidir.”⁸⁵*

Şair, Sovyetler Birliği zamanında değişik sebeplerle yayınlamadığı “Sandıktan Sesler” adlı şiir grubunda hem döneme ait birçok eleştiride bulunur hem de bir gün hayallerinin gerçekleşeceği umudunu anlatır. Bu kapsamda kaleme aldığı “İnanımla” adlı şiirde de şair umudunu ön plana çıkararak adeta Sovyet Birliği’ne meydan okur:

*“Senin uzak gören keskin gözün yok.
Ama uzak vuran tankın, topun var,
Senin adaletin, doğru sözün yok.
Hakkın yokluğundan kuru gopun⁸⁶ var.*

...
*Deme ki, deryayım, derindir tekim.⁸⁷
Vallah, kuruyorsun, sen damla damla.
İnamdır akidem, gücüm, mesleğim,
Zafer benimkidir bu inamımla.”⁸⁸*

Şaire göre zafer için inanç gerekmektedir. Şairin Bakü’de büyük katliamların, büyük acıların yaşandığı olaylardan sonra yazdığı “Şehitler” poemasında umut daima vurgulanır.

*“On Dokuz Ocakta doğum evleri
Ölümden, kırgından habersiz idi.
O gün Bakü’ümüzde akşamdan beri,
Ölüm ile hayat yüzbeyüz idi.
Mermi seslerini çağa⁸⁹ sesleri
Batırdı o gece şükür Allaha.*

⁸⁵ Aynı yerde, s. 64.

⁸⁶ Palavra, boş laf

⁸⁷ dibim

⁸⁸ Aynı yerde, s. 197.

⁸⁹ Körpe çocuk

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

*Doldu şehitlerin boşalan yeri
Naşükür olmayak vallah bir daha.
Giden oğulların, akan kanların,
Evezi su septi yanan kalbime.
O şembe gecesi tüm doğanların,
Onundan dokuzu oğlanmış deme.⁹⁰
Zalimin zaferi baştan galettir,⁹¹
Zamanın sesisini biz de dinleriz.
Dünya gücümüze yahşı beledir"⁹² (Şehitler)*

Görüldüğü gibi şairin umudu, bütün katliamlara rağmen doğan çocuklar üzerinden kendisini gösterir.

B. Vahapzade'ye göre "Umut" cesaret ve gayretle gelir ancak:

*"İnsan insan olur öz hüneriyle,
Millet millet olur hayrı, şeriyle,
Toprağın bağına cesetleriyle,
Azatlık tohumu septi şehitler." (Şehitler)*

B. Vahapzade'de umut, sadece bir dilek değil, gayret ile elde edilebilecek bir mefhumdur: Bu durum "Işık Arıyorsun" adlı şiirinde dile getirilir:

*"Özgenin ışığı göz aldatandır,
Evvel öz kalbinde gam dağın olsun.
Işık arıyorsun kendini yandır,
Zulmeti yarmağa ışığın olsun."⁹³*

Yine "Yıkılan Heykeller" adlı şiiri de şair, vatana dair umut ile doludur. Komünist dönemi heykellerinin yıkılması, şaire geleceğe dair ümit verir:

*"Heykeller yıkılır şehrimizde
Yeni güneş doğur tan yerinde.*

⁹⁰ Deme: oysa

⁹¹ Galet: yanlış

⁹² Beledir: biliyor

⁹³ Aynı yerde, s. 71.

*Lanetle, nefretle anarız bugün
Dün alkışlar ile yaşanan dövrü
Hiyanet üstünde duran putların,
İlâhi, ne kadar kısaymış ömrü.*

*Anlayabilmedik özgenin eli,
Bizim hayrımıza uzanabilmez.
Özge bir milletin putu, heykeli
Bu toprak üstünde dayanabilmez.”⁹⁴*

“Öz Özümü Ötesiyim” adlı şiirde şair, insanlara, her zaman insanın farkında olduğundan daha çok iş yapabileceği mesajını verir:

*“Ben dünyanın bin parası
Bir parçası, kıtasıyım,
Birce yerde ölüp ancak,
Bin bin yerde bitesiyim.
Biliyorum kudretimi,
Öz özümü ötesiyim.”⁹⁵*

B. Vahapzade'nin şiirlerinde olduğu gibi A. Rauf'un şiirlerinin büyük bir çoğunluğu da ya doğrudan vatan için yazılmıştır ya da dolaylı olarak vatan temasına bağlanır. A. Rauf'un pek çok şiirinde vurguladığı “yine” ve “hep” gibi ifadelerden de anlaşılacağı gibi, şairin şiirlerinde “vatan” teması diğer temalara göre daha çok yer alır. Şairin zaman zaman düştüğü karamsarlık dolayısıyla bazı şiirlerinde umutsuzluğu dile getirmesi, onun vatan konusunda tamamen karamsarlığa kapıldığını göstermez. A. Rauf'un “Ümit Al” adlı sürekli ümit tavsiye eden şiiri için yazılan haşiye, bunun en güzel bir örneğini anlatılır:

“Haşiye: “Ümit al” şiirine dair bir hatıra:

Merhum üstadımız Abdülfettah Efendi'nin bilhassa 1953'ten itibaren terennüm ettiği şiirlerin ekserisi dikte suretiyle yazılmıştır. Bu nedenle bu şiire değinmek isterim. Bu şiire sebep merhum üstadım ve kardeşim Kemal Efendi olmuştur. Vardar kenarında ikindiye müteakip vatanımızda istikbal olup olmadığından bahis açıldı. Merhum Kemal Efendi çok hazîn konuştu. Buralarda İstikbal-ı İslâm muhal olduğunu savundu. Ben de aksini savundu idim. Böyle bir sözleşiden sonra sükût

⁹⁴ Aynı yerde, s. 133.

⁹⁵ Aynı yerde, s. 213.

**TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME**

*ve huzura dalan Abdülfettah Efendi dikte suretiyle bu tarihî şiiri
terennüm ettiler."*

Haşiyedeki bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi A. Rauf, vatan konusunda ümitvâr olma yanlısıdır. Ve "Ümit Al" adlı şiiri terennüm eder.

*"Utan arslan gibi ejdâda tavşan bir hafîd olma
Kitabın meşrikü'l âmâl iken sen nâ-ümit olma
Senin her şeye kadar öyle kâhir bir Allah'ın var
Gazalarda şehit ol öz firâşında şehit olma"* (Ümit Al-Ağustos 1957)

Şaire göre umutlu olmak, iman ve ecdattan güç almakla olur. Şair vatan konusunda Allah'a güvenmeyi ve şanlı tarihten ilham almayı tavsiye eder. Şair son mısradaki, kendi yatağında ölmektense mücadele ederek şehit olmayı öğütlemektedir.

Şair, "Pür Ümîdim!" adlı şiirimde de amaca ulaşmayı "yılmama" şartına bağlar:

*"Gerçi bin türlü felaketle bugün pâmalım
Yine birgün umarım parlayacak âmâlîm
Külün altında kalan ateşe benzer halim
Sönmedi sönmeyecek neyr-i istiklâlîm
Yılmayız karşımıza çıksa da bin bir zâlim
Pür ümîdim ki mukadder değil izmihlâlîm."* (Pür Ümîdim!-19 Kanun-
i Sâni 1959)

A. Rauf'un bazı şiirlerinde de, şairin kendi ümidini dile getirmekten çok, hitap ettiği kitleyi yani milletini ümitlendirmeyi kendisine amaç edindiği bariz bir şekilde görülür.

*"Dini bütün kalbi metin arkadaş!
Yurt gidiyor kaldığına küs ve şaş!
Dağlar önünde dikilip dursa aş!
Sel gibi tûfân gibi sen coş ve taş!
Hak ve zafer şâhikasında dolaş!
Haydi, yiğit erlere kalk koş ulaş!"* (Arkadaş-18 Ağustos 1956)

Bu şiirlerde şairin "coş, taş, koş, ulaş" gibi ifadelerle milletini vatan için seferber etmeyi amaçladığı görülüyor.

ERTUĞRUL KARAKUŞ

*“Yürü namusunu kurtar bu denî ellerden
Bu güzel yurdunu kurtar bu sefil ellerden
Korkma imanla yanar dağları söndür
Yavrunu kurtar o alçak deli katillerden.”* (Hergünkü Acı Sesler-18 Ağustos 1956)

Bu şiirinde de şairin, “namusunu kurtar”, “yavrunu kurtar” gibi insan için çok önemli kavramları ön plana çıkartarak umut aşıladığı görülür. Şair, “Arkadaş!” adlı şiirinde insanlar için çok önemli bir değer olan “şehitlik” vurgusu üzerinden umudu canlı tutar:

*“Bir kılıcın şûlesi her şimşeği
Bir yiğidin medfeni her tümseği
Hakk’a sığın yurdunu terk etmeği
Yâda getirme a çelik arkadaş
Haydi, şehitler evine koş ulaş.”* (Arkadaş!-18 Ağustos 1956)

Şairin bazı umut aşlamak için yazdığı şiirlerinde etkiyi arttırmak için kullandığı “namusunu kurtar”, “yavrunu kurtar”, “vacibe” gibi ifadelerin yanında; “bahar, ilkyaz, çiçek, gül” gibi olumlu kuvvetli çağrışımlarla insanları ümitvâr olmaya çağırmaktır.

*“Yine yurdumda benim bir yeni ilkyaz olacak
Çöle dönmüş ovalar ot ve çiçekle dolacak
Bu kanlı diken kütlesini hep yolacak
Yine bülbül ötecek gül açacak hep bulacak.”* (Zulmetten Nûra-8 Eylül 1959)

A. Rauf ve B. Vahapzade’nin “vatan” temalı şiirlerine bakıldığında, “Vatana Dair Umut” ile ilgili genel olarak şu değerlendirmeler yapılabilir:

Hem B. Vahapzade hem de A. Rauf’un şiirlerinde umudun, vatana dair olumsuz süreçlerin sürüklediği karamsar havaya rağmen, daima ağır basan bir duygu olduğu görülür.

A. Rauf, umut aşlamak için yazdığı bazı şiirlerinde etkiyi arttırmak için “namusunu kurtar”, “yavrunu kurtar”, “vacibe” gibi ifadeleri kullanır. Bunun yanında; “bahar, ilkyaz, çiçek, gül” gibi olumlu kuvvetli çağrışımlarla insanları ümitvâr olmaya çağırır.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALI ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

B. Vahapzade de bütün katliamlara rağmen halkını ümitvar olmaya çağırır. Özellikle "doğan çocuklar"ın çok olması, şair için umut kaynağıdır.

Her iki şairin şiirlerine de umut açısından bakıldığında, çok dikkat çeken bir yön de, şairlerin sadece umudu talep edip bırakmamasıdır. Şairler aynı zamanda halklarına umudun yolunu da gösterirler. Şairlere göre bu yol azim, çalışma ve gayret yoludur.

5. Vatana Dair Umutsuzluk

Her ne kadar her iki vatan şairi de; vatana dair sevgilerinin verdiği yoğun bir coşku ile şiirlerini kaleme alsalar da, gerek vatanın mevcut hâlimden duyulan büyük kaygı, gerekse bütün tespit ve uyarılarının dinlenmemesi gibi nedenlerle, umutsuzluk içeren şiirler de kaleme almıştır.

B. Vahapzade tespitlerinin ardından samimi önerilerde de bulunduğu "Şehitler" şiirinde, serzenişte bulunur:

*"Bazen için için düşünürüm ben,
Nahak şehit oldu bizim civanlar.
Ömrü ucuz verdi...
Bir iş görmeden
Boşuna ölmeğin ne mânası var?..
Akıla yaslansın dedim kuvvemiz.
Anlayan olmadı bu sözden beni.
Akla güvenelim bu makamda biz,
Kuvve taşı ezer, akıl kuvveyi." (Şehitler)*

Şaire göre sokağa çıkanlar, şehit olanlar davalarında haklıdırlar. Fakat şairin "Akıla yaslansın dedim kuvvemiz./Anlayan olmadı bu sözden beni." dizeleriyle yaptığı uyarı, dikkate alınmamıştır.

Bütün bu serzenişe rağmen; B. Vahapzade'nin şiirleri içerisinde umutsuzluk vurgusuna az rastlanıldığı görülür. Ancak "Fikirlerin Tünlüğünde" adlı şiiri, ender rastlanır bir şekilde şairin kendisine küsmesini dile getirir:

ERTUĞRUL KARAKUŞ

*“Fikirlerin tünlüğünde⁹⁶
Gide gide yol azmışım.
Ben kazanmak hevesinde
Mayamı da utuzmuşum.⁹⁷*

*Sabreyledim, yardım umdum,
Bu temkinden, bu döz⁹⁸ümden.
Fikirlerin haçasında⁹⁹
Âhir küstüm öz-özümden.”¹⁰⁰*

Şairin 1968 yılında kaleme aldığı fakat sonra yayımlayabildiği “Vekil” adlı şiirde de karamsar bir eda görülür:

*“Yüz kere parçalandım
Görmediler tam beni
Ben dünyadan incindim
Kınadı alem beni.*

*Ben kimim? Garezim ne?
Karşı durdum zillete
Bilmem ki bu millete
Vekil etti kim beni?”¹⁰¹*

Yine 1968 yılında yazılan “Soğan” adlı şiirde sembolik bir ifade tarzıyla hâlden şikâyet sezilir. “Soğanın kabuğu kalın olunca kış sert geçermiş.” bilgisinden hareketle kendi hâlinden şikâyet eder:

*“Soğana kıymadın, senin yanında,
Bir soğan kadar da yokmuş kıymetim?
Nedir bu fikirler, bu üzüntüler?
Yüreği bir verdin, azabı bin bin.
Nolurdu, bana da dözümüm¹⁰² kadar*

⁹⁶ kalabalığında

⁹⁷ kaybetmişim

⁹⁸ tahammül

⁹⁹ çatalında

¹⁰⁰ Aynı yerde, s. 210.

¹⁰¹ Aynı yerde, s. 188.

¹⁰² tahammülüm

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALI ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

Istırap vereydin, azap vereydin."¹⁰³

Aynı durum "Masal-Hayat" şiiri için de geçerlidir:

*"Dilini bir yılda öğrendim...nahak
Öz dilim kendime kesilmiş yağı.
Bütün ömrüm boyu çalıştım, ancak
Öğrenebilmedim konuşmamağı...
Başıma belâdır benim öz dilim.
Denizim, yüzüme durup"¹⁰⁴ sahilim.*

...
*Fikirler yığılıp beynimde kat kat
Cevaplar korkulu, sorular yasak.*"¹⁰⁵

Vahapzade'nin "olumsuz" bir hava sezilen ender şiirlerinden birisi de 1976 yılında kaleme aldığı "Gazap Borcumuz" adlı şiirdir. Şair, öncelikle Azerbaycan halkının özünden koparıldığı tespitini yapar. Daha sonra da olumsuz bir tablo çizer:

*"Sırtımız deredir"¹⁰⁶ önümüz kaya
Ne önde sabah var, ne dalda"¹⁰⁷ geçmiş
Diyorum, yaşamak belki dünyaya
Gazap borcumuzu ödemek imiş?"¹⁰⁸*

Şairin özellikle Sovyet döneminde yazıp yayınlamadığı şiirlerde, zaman zaman umutsuzluğa kaçan durum tespitleri yer alır:

*"Zindanda doğulduk, o kadar zulme alıştık,
Mahbusu azat, zulmü adalet biliriz biz.
Biz burda külüz, orda cehennem bize neyeler?
Dünyevi cehennemleri cennet biliriz biz.*

...
Alçaklığı meslek edinip 'yükseleliz' biz,

¹⁰³ Aynı yerde, s. 190.

¹⁰⁴ Bana karşı gelmiş

¹⁰⁵ Aynı yerde, s. 191.

¹⁰⁶ uçurum

¹⁰⁷ arkada

¹⁰⁸ Aynı yerde, s. 198.

Alçaklığı, satkınılığı gayret biliriz biz.”¹⁰⁹

Her ne kadar dönem dönem umutsuzluk içeren dizeler kaleme alsada, B. Vahapzade, umutsuzluğa meydan vermeyen bir şair olduğunu ispat edercesine, umut dolu bir dörtlük kaleme alır:

*“En ağırlı günlerimde
Güman yeri bana sensin.
Bugün beni öz-özümle
Barıştıran yine sensin.”¹¹⁰*

B. Vahapzade’ye oranla A. Rauf’un “vatan” temalı şiirlerinde umutsuz-karamsar havanın daha dikkat çekici olduğu görülür. Şairin mazi-hâl karşılaştırmalarının ardından, zaman zaman vatanın geleceği konusunda ümitsizliğe kapıldığı görülür. Şair, hâlden hoşnutsuzluğunu, en çarpıcı mısralarla dile getirir.

*“Sardı bir ateş-i hüsrân küle yurdu çevirir
Öyle yangın ki bize yâdı bile lerze verir
Bu hazîn manzaradan kalbi çelik olsa erir
Bu musibet teni yalçın kaya olsa devirir”* (Zavallı Vatan ve Vatandaşlar-6 Eylül 1959)

Şair, uyarılarının etkili olmadığını düşünerek çoğu zaman şiddetli bir ümitsizliğe kapılır.

*“Ne çare ki kanadı yolunmuş bir tâirim
Kendi hor mezarında ağlayan bir zâirim
Gözsüzler diyarında doğan bir kış güneşi
Sağırlar arasında öten bülbül şairim”* (Ey Hayat Bî-Vefâ! Ey Ömür Pür Cefâ ve Ey Âlem Bî Safâ!-12 Şubat 1960)

Bu dizelerde görülen “Gözsüzler diyarında doğan bir kış güneşi/Sağırlar arasında öten bülbül şairim” dizeleri umutsuzluğu en iyi anlatan dizelerdir. “Kış güneşi” kadar değerli olmasına rağmen şairin sözleri kimse tarafından dikkate alınmaz. Çünkü insanlar adeta “gözsüz”dür. Bütün

¹⁰⁹ Aynı yerde, s. 196.

¹¹⁰ Aynı yerde, s. 211.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

bu dizelerde şair esasen, neden karamsarlığa kapıldığının gerekçelerini dile getirir:

*“Kime bel bağlayayım söyle nice ağlayayım
Ne vatan kaldı ne din kaldı ne millet kaldı”* (Ümitsiz-6 Eylül 1959)

Şairin bir diğer ümitsizlik ihtiva eden şiiri “Hayret ve Dalâlet His Figânları” adlı şiiridir:

*“Tanrım bize çok acı bu yakıcı tecellî
Kalmadı tek bir ümit kalmadı bir tesellî
Yurdu gitmiş yurttaş kalmamış bir bedbahtın
Encamı meçhul değil pek belli.”* (Hayret ve Dalâlet His Figânları-16 Şubat 1960)

Buradaki “Yurdu gitmiş yurttaş kalmamış bir bedbahtın” dizesi 1950 ve 1960 yılları arasında hızlan göç hadisesine dikkat çeker. Göç, yüzlerce yıllık dengeleri tersine döndürüp umutları bitirmektedir.

Şairi ümitsizliğe iten, sadece milletin göç sonucu sayısının azalması değil, aynı zamanda büyük emeklerle kurulan beş asırlık bir dünyanın da kaybolmasıdır:

*“Bir milletin kayboldu beş asırlık hayatı
Yıkıldı bin emekle kurduğu kâinatı
Milyonla can ve kanla yapılmıştı bu âlem
Şimdi artık gözünde ne bir hal var ne âtî.”* (Hayret ve Dalâlet His Figânları-16 Şubat 1960)

Şairin bazı şiirlerinde de ümitsizlik, vatani “virane”ye, şairi de bu “viranede öten bir baykuş”a benzetmekle tezahür eder.

*“Bense feryadıyla ol viranede bir baykuşum
Sanki kalbinden vurulmuş haykıran hor bir kuşum”* (Hicrân-ı Vatan Hamâsi İçinde-13 Şubat 1960)

Şairin “vatan” diye çok sevdiği bu topraklarda kendisine yer kalmadığını hissetmesi de onun için çok ciddi bir ümitsizlik kaynağıdır.

“Mahvoldu hayalim emelim eyvah

ERTUĞRUL KARAKUŞ

*Bîçâre gönül söyleyecek söz bulamaz ah
Artık ne bu toprak üzerinde bize yer var
Yok yok ne de göklerde bize bir medet Allah!” (Kara Akşam)*

Bazen vatandan ümidini kesen şairde, neticede ümitsizlik o dereceye varır ki, şair yurduna vefasızlığından dolayı “ilân-ı nefret” eder. Bu durum şair için kabullenilmesi zor bir hâldir:

*“Vefasız Yurda İlân-ı Nefret
Kucağında yâd eller buluyorken lezzeti
Yatar benim kalbimde onun hüznü ve hasreti
Ey dedelerden miras vefâsız yurdum
Sana artık sevgimin söndüğünü duyurdum*

*Sen bana yâr olmadın ben de senden ırağım
Artık benim değildir bağım, dağım, çırağım” (Vefasız Yurda İlân-ı
Nefret-6 Şubat 1960)*

Yurdun “vefasız”lığına karşı şair, sonunda sevgisinin bittiğini ilan eder. Burada şairi ümitsizliğe sevk eden en önemli şey, vatanın kucağında yâd ellerin lezzet bulasıdır. Şair bu durumu birçok şiirinde vurgular.

*“Zira bu vatan şimdi benim kalmadı gitti
Yâd elde kalıp bizleri gark-ı keder etti*

*Yâ Rab eriyen gün gibi bu kalbi eritti
Sabrım da batan gün gibi mahvoldu ve bitti” (Akşam-19 Teşrin-i
Evvel 1960)*

Şairin yaşama nedenini sorgular duruma gelmesi, yıllar süren halkı bilinçlendirme çabası ve vatan için yazdığı birçok ağıt niteliğindeki şiirden sonra ümitsizliğin geldiği son aşamayı gösterir:

*“Melâl ü nekbet içinde niçin kaçır koşarım
Yaşar isem de fakat ben aceb niçin yaşarım
Ben ölümün istiyorum ah! Ölüm dahi müşkil
Ölüm veya yaşamak bir emel midir şaşarım” (Vevâ-yı T...)*

**TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALI ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME**

Ancak B. Vahapzade'nin bu konudaki bazı şiirlerinde de görüldüğü gibi şair, ümitsizlik sonucunda içerisine düştüğü onca "yaşam sorgulaması"na rağmen, vatan için yapabileceklerini sıralar:

*"Zulme isyan ederek adl ü hakka tapardım
İkbâlimi çalandan ben o hakkı kapardım
Şiir ve şuur yolunda şehnâmeler yazarak
Vatan vefa edeydi ben de bir şey yapardım"* (Ey Hayat Bî-Vefâ! Ey
Ömür Pür Cefâ ve Ey Âlem Bî Safâ!-12 Şubat 1960)

Ancak "vatanın vefa etmesi" durumunda şair, bunları yapabilecektir.

A. Rauf ve B. Vahapzade'nin "vatan" temalı şiirlerine bakıldığında, "Vatana Dair Umutsuzluk" ile ilgili genel olarak şu değerlendirmeler yapılabilir:

Her ne kadar hem A. Rauf hem de B. Vahapzade; vatana dair sevgilerinin verdiği yoğun bir coşku ile şiirlerini kaleme alsalar da, zaman zaman umutsuzluk içeren şiirler de kaleme almıştır.

Her iki şairin de umutsuzluk içeren karamsar şiirleri temel olarak iki noktada yoğunlaşır:

-Birinci umutsuzluk noktası; her iki şairin de vatanlarının yaşadığı olumsuz süreçlerdir. Burada halktan bağımsız olarak, hâldeki şartlardan ve bu şartların bütün gayretlere rağmen düzeltilememesinden kaynaklanan bir durumdur.

-İkinci umutsuzluk noktası ise, vatanda yaşayan Türk-Müslüman ahaliye yöneliktir. Hitap edilen kitle tarafından anlaşılmamaktır.

Bu umutsuzluk durumu, özellikle de A. Rauf'ta "ölüm beklentisi"ne varacak sonuçlar doğurur.

Sonuç

A. Rauf ve B. Vahapzade'nin "vatan" temalı şiirleri incelendiğinde şu neticeler çıkartılabilir:

Vatana dair kaygılar B. Vahapzade'de daha çok "hâlden şikâyet ve gelecek kaygısı" olarak kendisini gösterir ancak A. Rauf'ta bu duygular "hâlden şikâyet ve vatanın şanlı geçmişine özlem" olarak tezahür eder.

B. Vahapzade "vatan" kavramından genel olarak Güney ve Kuzey Azerbaycan'ı anlar. Genel ifadeler kullanır. Ancak A. Rauf, genel olarak vatan kavramının yanında kendisi için çok önemli anlamlar ifade eden "Üsküp, Vardar nehri, Meddah Medresesi, Islahane Parkı" gibi belirli özel alanları ele alır.

Her iki şairin de kaygıları kendi buldukları ülkelerin sınırlarını aşar. A. Rauf; Balkanlar dışındaki İslâm coğrafyasının dertleriyle de hemhâl olur. Zira oraları, İslâm coğrafyası oldukları için, başlarına gelen musibetler karşısında, şair kendi vatani kaygı duyar. "Kahraman Mısır ve Mısırlılar İçin", "Kahraman Cezayir İçin" ve "Tatar Kardeşlerime" adlı şiirleri bu durumun en güzel örnekleridir. B. Vahapzade de özellikle 1828 Türkmençay Antlaşmasıyla acı bir şekilde ikiye bölünen Azerbaycan vatani için kaygılanır. Şirin vatan-millete dair kaygısında, sadece Sovyetlerin sürgün ve katliamlarla zulmettiği mazlum Türk toplulukları olan "Karaçay, Ahıska, Kırım Türkleri, Balkarlar, Meshetler" değil, Almanya'daki gurbetçi Türkler de yer alır. Ayrıca Vahapzade'nin şiirinde "kardeşim" diye hitap ettiği Mısırlı bir Müslüman Arap'ın Batılı karşısında dilenmesi de kaygı olarak yerini alır.

B. Vahapzade'nin vatan temalı şiirlerinde, değişen siyasi ve kültürel şartlar doğrultusunda vatanın durumuna ilişkin tespitler ve tasvirler yer alır. Bunlar bazen, Sovyetler rejiminin hâkim olduğu günlerde üstü kapalı olmuştur.

B. Vahapzade'nin 70'li ve 80'li yıllarda yazdığı fakat ancak Sovyetler Birliği sonrası dönemde "Sandıktan Sesler" olarak yayınlanan şiirleri arasında yer alan "Başkasının Yasında" adlı şiiri, şairin "üstü kapalı" durum tespiti ve eleştirilerini en güzel örnekleyen şiirdir. Bu şiirde şairin kullandığı "Başkasının yasında öz ölüme ağladım" ifadesi, haksızlıkları eleştirememesi durumunu ortaya koyar. Ancak şair, özellikle 1990'lardan sonra yazdığı şiirlerinde Sovyet dönemini etkili tespit, tahlil ve tasvirlerle anlatır.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALI ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

A. Rauf'un şiirlerinde vatan tasvirinde bir "mazi-hâl" karşılaştırması ön plana çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nin "Beşyüz yıl" boyunca milyonlarca şehit üzerine kurulan şanlı düzeni, şairin yaşadığı dönemde siyasi ve kültürel bir değişim yaşar.

Vatanın yeni hâli, Abdülfettah Rauf'un şiirinde kimi zaman "virane", kimi zaman bir "zindan" kimi zaman da bir "mezarlık" olarak tasvir edilmektedir.

Adı, B. Vahapzade'de "Sovyet rejimi", A. Rauf'ta "Komünist Yugoslavya" olsa da her iki şairin de durum tespiti yaparak şikâyet ettiği rejimler "sosyalist-komünist" rejimlerdir.

Durum tespiti şiirleri çerçevesinde bakıldığında, A. Rauf'un B. Vahapzade'ye oranla daha romantik ve genel ifadeler kullandığı görülür.

B. Vahapzade'de mevcut olan "ezan sesi ve vatan" hassasiyeti, A. Rauf'un tespit şiirlerinde daha yaygın bir şekilde yer alır.

Her ne kadar hem A. Rauf hem de B. Vahapzade; vatana dair sevgilerinin verdiği yoğun bir coşku ile şiirlerini kaleme alsalar da, zaman zaman umutsuzluk içeren şiirler de kaleme almıştır.

Her iki şairin de umutsuzluk içeren karamsar şiirleri temel olarak iki noktada yoğunlaşır:

-Birinci umutsuzluk noktası; her iki şairin de vatanlarının yaşadığı olumsuz süreçlerdir. Burada halktan bağımsız olarak, hâldeki şartlardan ve bu şartların bütün gayretlere rağmen düzeltilememesinden kaynaklanan bir durumdur.

-İkinci umutsuzluk noktası ise, vatanda yaşayan Türk-Müslüman ahaliye yöneliktir. Hitap edilen kitle tarafından anlaşılmamaktır.

Bu umutsuzluk durumu, özellikle de A. Rauf'ta "ölüm beklentisi"ne varacak sonuçlar doğurur.

ERTUĞRUL KARAKUŞ

Hem B. Vahapzade hem de A. Rauf'un şiirlerinde umudun, vatana dair olumsuz süreçlerin sürüklediği karamsar havaya rağmen, daima ağır basan bir duygu olduğu görülür.

A. Rauf, umut aşılacak için yazdığı bazı şiirlerinde etkiyi arttırmak için "namusunu kurtar", "yavrunu kurtar", "vacibe" gibi ifadeleri kullanır. Bunun yanında; "bahar, ilkyaz, çiçek, gül" gibi olumlu kuvvetli çağrışımlarla insanları ümitvâr olmaya çağırır.

B. Vahapzade de bütün katliamlara rağmen halkını ümitvar olmaya çağırır. Özellikle "doğan çocuklar"ın çok olması, şair için umut kaynağıdır.

Her iki şairin şiirlerine de umut açısından bakıldığında, çok dikkat çeken bir yön de, şairlerin sadece umudu talep edip bırakmamasıdır. Şairler aybı zamanda halklarına umudun yolunu da gösterirler. Şairlere göre bu yol azim, çalışma ve gayret yoludur.

Eserlerinde de görüldüğü gibi her iki şair de vatanlarının durumundan çok endişelidir. Şairler zaman zaman tek çare olarak Allah'ın yardımını görür.

A. Rauf, medresede dinî ağırlıklı bir eğitim almıştır. Doğal bir durum olarak vatan temalı şiirlerinin çoğunda "vatanın hâline dair dua" önemli bir yer tutar. Her iki şairin de vatan temalı şiirlerinde, özellikle dua içeren bölümlerde yoğun bir içtenlik dikkat çeker.

KAYNAKÇA

AĞANOĞLU, Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi: Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001.

AKGÜN, Atıf, "Mehmet Akif Ersoy'un Türk Dünyası Şairlerindeki Tesir Alanına Bir Bakış", *TEKE Dergisi*, S. 6/4, 2017, ss. 2389-2413.

AKPINAR, Yavuz, "Bahtiyar Vahapzade", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 42, ss. 426-428.

TÜRKÇENİN OĞUZ SAHASININ İKİ VATAN ŞAİRİ: BAHTİYAR VAHAPZADE VE
ABDÜLFETTAH RAUF'UN "VATAN" TEMALI ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
BİR İNCELEME

ARUÇI, Muhammed, "Fettah Efendi", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 12, ss. 483-484.

_____, "Üsküp'te Meddah Medresesi", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri (Sofya 21-23 Nisan 2000)*, IRCICA Yay. İstanbul 2002, ss. 181-198.

BABASHOVA, Zhala, "Milli Mücadele Şairi Bahtiyar Vahapzade", *Turkish Studies*, Volume 9-12, Fall 2014, ss. 9-16.

BAKİ, Süleyman, "Üsküplü Şairlerin Dilinden Balkanlar'da Hazreti Peygamber Sevgisi", *Yedi İklim, Peygamberimiz Özel Sayısı*, Mayıs 2006, Cilt XIX, ss. 102-103.

_____, "Üsküplü Şair Fettah Efendi'nin Şiirlerinde Mehmet Âkif'in Vefaati", *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Milli Birlik ve Bütünlük Sempozyumu 12-14 Ekim 2011, Bildiriler Kitabı* (Edit.: Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul ORAL), İstanbul Sabahattin Zaim Üniv. Yay. İstanbul 2011, ss. 319-327.

ENGÜLLÜ, Suat, "Makedonya, Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı", *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, C. 7, ss. 139-142.

EMİN, Nedim, "Üsküplü Cavit Bey ile Mülakat", *Köprü Dergisi*, S. 56, Nisan-Mayıs-Haziran 2013, ss. 31-35.

KARAÇENGEL, Esranur, "Bahtiyar Vahapzade'de Soru İşaretleri", *Turkish Studies*, Volume 7-1, Winter 2012, ss. 1389-1404.

KARAKAŞ, Şuayip, "Vatan Şairi Bahtiyar Vahapzade", *Gazi Türkiyat*, Bahar 2010, S. 6, ss. 77-100.

KARAYEV, Yaşar, *Belli Başlı Dönemleri ve Zirve Şahsiyetleriyle Azerbaycan Edebiyatı*, (Yayına Haz.) Yavuz Akpınar, Ötüken Yay., İstanbul 1999.

KAYA, Fahri, "Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf Efendi", *Makedonya Türklerinden İz Birakanlar*, Köprü Derneği Divan Yayıncılık ve Multimedya Birimi, Üsküp, Haziran 2008, ss. 123-147.

ERTUĞRUL KARAKUŞ

KEMAL, Yahya, *Aziz İstanbul*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 2008.

MUSAOĞLU, Mehman, “Bahtiyar Vahabzâde Şiirinde Türkiye”, *Gazi Türkiyat*, Bahar, Ankara, 2010/6, ss. 100-116.

SADAK, Bekir, “Biz Oralarda Kalmalıydık” (Prof. Dr. Bekir Sadak ile Konuşma), *El-Hilal*, S. 26, Mayıs 1991.

SÖYLEMEZ, Orhan ve Samet Azap, *Türk Dünyası Edebiyatları Şiir Çözümleneleri*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017.

TÜRKMEN, Fikret, “Bahtiyar Vahabzade (1925-2009)”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt IX, S. 1, İzmir 2009, ss. 173-176.

VAHAPZADE, Bahtiyar, *Şehitler*, Cönk Yayınları, İstanbul 1991.

_____, *Gurub Düşünceleri*, (Türkiye Türkçesine Akt.) Beşaret İsmail, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

_____, *Gülüstan (Poemalar)*, (Hazırlayan) Seyfettin Altaylı, T.C. Kültür Bak. Yay., Ankara 1998.

_____, *Özümüzü Kesen Kılıç (Göktürkler)*, (Türkiye Türkçesine Aktaran) Yavuz Bülent Bâkiler, T.C. Kültür Bak. Yay., Ankara 1998.

_____, *Vatan Millet Anadili*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

YAMAN, Ertuğrul, “Bahtiyar Vahapzade”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998.